

DE PERCEPTIE VAN EN INTERACTIE TUSSEN DUITSERS EN NEDERLANDERS IN CORONATIJD

Caspar Kroonenberghs
Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu (GPM)
Nijmegen, Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen
Juni 2022

DE PERCEPTIE VAN EN INTERACTIE TUSSEN DUITSERS EN NEDERLANDERS IN CORONATIJD

Caspar Kroonenberghs
Bachelorthesis Geografie, Planologie en Milieu (GPM)
Nijmegen, Faculteit der Managementwetenschappen
Radboud Universiteit Nijmegen
Juni 2022
Begeleider: Olivier Thomas Kramsch
Studentnummer: S1037978
Aantal woorden: 20907

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Hoofdstuk 1: Inleiding	6
1.1 Context	6
1.2 Doelstelling	6
1.3 Probleemstelling	7
1.4 Wetenschappelijke relevantie	7
1.5 Maatschappelijke relevantie	8
1.6 Leeswijzer	8
Hoofdstuk 2: Theoretisch kader	9
2.1 Discourse	9
2.2 Critical/popular geopolitics	10
2.3 Conceptueel model	11
Hoofdstuk 3: Methodologie	13
3.1.1 Kwalitatief onderzoek: <i>Desk Research</i> en interviews	13
3.1.2 Materiaal	14
3.1.3 Analyse	15
3.2 Interviews	15
3.3.1 Survey	16
3.3.2 Betrouwbaarheid aantal onderzoekseenheden	17
3.3.3 Betrouwbaarheid plaats en tijd	17
3.3.4 Validiteit	17
Hoofdstuk 4: Resultaten	18
4.1.1 Nederlandse media	18
4.1.2 Afbeeldingen	22
4.1.3 Discussie	22
4.2.1 Duitse media	23
4.2.2 Afbeeldingen	26
4.2.3 Discussie	27
4.3.1 Vergelijking Nederlandse en Duitse media	27
4.3.2 Afbeeldingen	28
4.4 Enquête en interviews	28
4.4.1 Media	28
4.4.2 Grensverkeer	29
4.4.3 De grens als barrière	30
4.4.4 Besmettingsangst en welkom voelen	32

4.4.5 Kansen door corona	33
4.4.6 Beeld van de ander land en de eigen identiteit	35
4.4.7 Taal	36
4.5 Stereotypen	37
4.5.1 Plichtsgetrouw en losjes	37
4.5.2 Tolerantie	38
4.5.3 Goedkoop	39
4.5.4 Taal	39
4.5.5 Drugs	40
4.5.6 Andere typeringen	40
Hoofdstuk 5: Conclusies, aanbevelingen en beperkingen	41
5.1 Conclusies	41
5.2.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	43
5.2.2 Aanbevelingen beleidsmakers	43
5.3 Beperkingen	44
Dankwoord	45
Literatuurlijst	46
Bijlage 1: Enquêtes	49
1.1 Nederlandse Enquête	49
1.2 Duitse enquête	54

Samenvatting

Dit onderzoek gaat over de perceptie van en interactie tussen Nederlanders en Duitsers in het Nederlands-Duitse grensgebied ten tijde van de coronapandemie (2021-2022). Het is relevant om juist de grensregio te onderzoeken omdat dit gebied te maken kreeg met regels van twee nationale overheden. De invloed van corona was hierdoor in dit gebied anders dan in de rest van het land. Door middel van een discourse analyse, interviews en een enquête zijn data verzameld om de volgende hoofdvraag te beantwoorden: *'In hoeverre heeft de coronapandemie invloed gehad op de perceptie van en interactie tussen Duitsers en Nederlanders in het Nederlands-Duitse grensgebied?'* Er is dus gebruik gemaakt van zowel kwantitatieve als kwalitatieve methodes. Als eerste is er een discourse analyse uitgevoerd. Deze bestond uit het analyseren van zowel Nederlandse als Duitse (kranten)artikelen, foto's die geplaatst zijn bij nieuwsberichten en cartoons. Als achtergrondkader wordt de stroming *critical geopolitics* gebruikt, dat is de wetenschappelijke tak die zich bezig houdt met de vorming van grenzen, identiteiten en de kennis over een ander land die door staten wordt gebruikt om zich over dat andere land een beeld te vormen. Een substroming binnen de *critical geopolitics* is *popular geopolitics*. De discourse analyse is hierin een belangrijke onderzoeksmethode want een discourse bepaalt op welke manier er naar mensen of groepen gekeken wordt. Mensen zullen zich gedragen volgens de dominante mening die als normaal wordt gezien. Er bestaat een verscheidenheid aan soorten materiaal met een discourse die *popular geopolitics* onderzoekt, in dit geval dus afbeeldingen en tekst. Deze data zijn gecodeerd en er is een vergelijking gemaakt tussen de twee landen.

Uit de analyse blijkt dat Nederlandse artikelen veelal focussen op de Nederlander die in Duitsland consumeert, zowel wat betreft producten als diensten. Daar valt ook het halen van een vaccinatie of het maken van een testafspraak onder. Inkopen doen blijft voor beide zijden een belangrijke bezigheid. Duitse artikelen zijn kritischer op het Nederlandse coronabeleid. Ook wordt er veel aandacht besteed aan toeristische zaken. In het algemeen gaan veel artikelen over praktische zaken. Beide landen hebben een overwegend positief beeld van elkaar en nieuws uit beide landen vormt een weerspiegeling van elkaar. Voor Nederland ligt de nadruk op West-Duitsland. Hierdoor wordt een eenzijdig beeld gegeven. Culturen uit andere delen van het land blijven daardoor onderbelicht. Voor Duitsers ligt het zwaartepunt op de grensstreek met Venlo en Nijmegen, de Randstad en de kust. Sommigen vinden dat de media absoluut niet voldoende aandacht besteden aan nieuws uit het andere land, anderen zijn tevreden met de hoogtepunten in het nieuws. Afbeeldingen die in Duitse media gebruikt worden zijn iets traditioneler dan de Nederlandse afbeeldingen. Echte stereotypen zijn te zien in cartoons. In de artikelen worden typeringingen over de ander over het algemeen onderbouwd met feiten.

De discourse analyse is als voorkennis gebruikt voor de acht interviews die zijn afgenomen en de survey die is uitgezet. Er zijn vier interviews met Nederlanders afgenomen en vier met Duitsers. Ook die zijn gecodeerd. Zij hebben een verschillende achtergrond en ze worden allemaal beïnvloed door de nabijheid van de grens. Een Nederlandse enquête waarbij 32 respondenten deel hebben genomen en een Duitse enquête met 28 respondenten zijn zowel online als op papier afgenomen. Respondenten zijn gevonden in de stadcentra van Nijmegen, Kranenburg en Kleve. Anderen zijn online benaderd. Door het lage aantal ingevulde enquêtes, een hoge non-respons en de niet random steekproef, kunnen de resultaten niet gegeneraliseerd worden naar de hele bevolking van het grensgebied.

Uit de data blijkt dat het oversteken van de grens door een deel van de mensen als een barrière gezien werd, anderen ondervonden nauwelijks hinder. Teststraten werden geplaatst om de grootste hindernis, het hebben van een negatieve test, weg te nemen. De regels tijdens de

pandemie hebben er voor gezorgd dat er een nieuw bewustzijn is ontstaan wat betreft de rol die de grens heeft in het dagelijks leven. Waar je voorheen niet merkte dat je de grens passeerde, werd deze nu weer zichtbaar. Grenscontroles werden tijdens de pandemie als legitiem gezien maar zijn nu niet meer te verantwoorden. Om controles te vermijden werden alternatieve routes genomen net als vroeger. Ondanks deze belemmeringen viel de hinder mee in vergelijking met andere landen. Ook vergeleken met sluitingen ten tijde van de dierziekte mond-en-klauwzeer was de invloed van corona relatief klein. De regio was niet voorbereid op corona maar heeft dus wel geleerd van een voorgaande ziekte. Nu de coronacrisis voorbij is, spelen deze problemen niet meer. Wel blijft de bureaucratie een belemmerende factor. Ondanks dat de fysieke grens nauwelijks in het landschap te zien is, blijft de grens in het hoofd en in regelgeving voortbestaan. Nationale regels zouden in een volgende pandemie beter op elkaar afgestemd moeten worden.

Inwoners waren niet per se banger om besmet te raken door iemand uit het andere land. Nationaliteit speelde slechts af en toe een rol wanneer Nederlanders zich niet aan de regels hielden. Het gedrag dat iemand vertoonde was dus belangrijker. Het werd niet als gek gezien wanneer iemand uit het andere land op bezoek kwam. Sommige mensen die toch de grens overstaken zagen het gevaar er niet van in en het bleek uit onderzoek ook te kloppen dat grensverkeer niet voor meer besmettingen heeft gezorgd. Dit is in tegenstelling tot de perceptie die overheden hadden van de grens. Zij dachten top-down en waren banger voor besmetting door reisbewegingen. Over het algemeen is het beeld dat beide volken van elkaar hebben niet veel veranderd. Ze voelden zich nog steeds welkom in elkaars land. Nederlanders zijn Duitsland soms positiever gaan waarderen doordat Duitsers zich goed aan de regels hielden en een goed zorgsysteem hebben. Hetzelfde geldt voor het beeld van het eigen land. Enkelen gaven aan zich te schamen voor Nederland. Mensen zijn zich niet meer of minder Nederlander/Duitser gaan voelen.

Corona heeft er niet voor gezorgd dat er nieuwe kansen voor de grensregio ontstaan zijn. Een reden hiervoor is dat er verwacht werd dat corona snel voorbij zou zijn. Eerder kan gesproken worden over kleine projecten die opgezet zijn die voor enkele bijeffecten zorgden. Er zijn ondernemers die door een verschil in regels tussen beide landen tijdelijk meer klanten hebben gekregen. Er zijn op dit moment geen data beschikbaar om te bewijzen dat bezoekers terug komen naar de nieuw ontdekte plekken. Het is wel aannemelijk dat dit gebeurt. Mensen zijn er achter gekomen dat je naar het buitenland kunt voor zaken die je normaal in je eigen land doet. Corona kan gezien worden als een pauze met een vermindering van mogelijkheden.

Ook zijn enkele veelvoorkomende stereotypen onderzocht. Het blijkt te kloppen dat Nederlanders als losjes gezien worden en Duitsers als plichtsgetrouw en voorzichtig. Dit heeft te maken met het feit dat Duitsers zich beter aan de regels hielden dan Nederlanders. Nederland kent veel vrijheid en is minder gereguleerd. Nederland wordt als een tolerant land gezien. Een paar kanttekeningen moeten hierbij geplaatst worden. In de Randstad en aan de kust is de perceptie over Duitsers minder positief en onder bepaalde groepen bestaat nog het beeld van de boze Duitser. Verder wordt Duitsland als goedkoop gezien. Nederlanders zijn niet gierig want ze spenderen veel geld in de Duitse economie. Duitsland loopt achter op het gebied van digitalisering. Nederland wordt geen narcostaat. Het is een vol land en daarom is het een idee om op de grens internationale dorpen te bouwen. Duits wordt als een harde taal gezien, Nederlands is vooral grappig. Beide talen zouden nog meer als vreemde taal onderwezen mogen worden op scholen in de grensregio. Nu is het niveau van de spreekvaardigheid ondermaats. De opkomst van het Engels speelt hier een rol.

Hoofdstuk 1: Inleiding

1.1 Context

De coronapandemie die in december 2019 begon in China en enkele maanden later in Europa het leven ontregelde, had ook gevolgen voor het Nederlands-Duitse grensland, misschien nog wel meer dan voor andere delen van het land. Tot verbazing van velen waren de maatregelen die tegen het virus genomen moesten worden nog niet weg na één tot anderhalf jaar. De grenzen bleven in tegenstelling tot sommige andere grensregio's wel open maar er ontstonden regels op papier die barrières opwierpen voor bijvoorbeeld pendelaars of toeristen. Rond de 50% van de mensen is de grens als een barrière gaan zien door corona (Van der Velde et al., 2021). Het was lastig of duur om de grens over te steken tijdens bepaalde periodes van de pandemie. Paradoxaal genoeg gingen mensen juist massaal naar het buitenland in andere periodes om de regels in het eigen land te omzeilen wat tot vreugde of ergernis leidde. De verschillen in regels tussen beide landen hadden dus een grote impact op het dagelijks leven van de grenslanders. Mensen werden opgeroepen om niet naar het buurland te gaan en thuis te blijven. Het positieve effect van de op het grensverkeer gerichte maatregelen was echter gering. Het heeft niet veel geholpen om het virus tegen te gaan (Van der Velde et al., 2021).

Wat nog interessanter is dan de veranderingen in fysieke verplaatsingen binnen het grensland, is de perceptie die mensen hebben over hun eigen en het andere land. Dany & Groppé (2021) stellen dat de natiestaat wereldwijd als steeds belangrijker werd gezien als reactie op de dreiging van het virus. Het deel uit maken van een nationale gemeenschap gaf een gevoel van veiligheid. Nationale identiteiten en het wij-zij denken werden versterkt, angst voor de ander nam toe. Toch lijkt het dat Nederlanders en Duitsers niet veel nationalistischer zijn geworden in coronatijd (Van der Velde et al., 2021). Misschien valt dit te verklaren met het feit dat er altijd al veel vertrouwen in en samenwerking met elkaar was (Van der Velde et al., 2021). In veel grensgebieden zagen bewoners elkaar niet als buitenlander maar als nabije buur. Dit botste met de harde top-down maatregelen van de nationale overheid. Hierdoor werden mensen zich er extra bewust van dat hun leven aan beide kanten van de grens plaatsvindt en dat ze een gemeenschappelijke ruimte bewonen (Opilowska, 2021).

1.2 Doelstelling

Het doel van dit onderzoek is een bijdrage te leveren aan wetenschappelijke kennis van en het debat over het Duits-Nederlandse grensgebied door te onderzoeken welke discourses (in de media) te vinden zijn over de perceptie die Duitsers hebben over Nederlanders en Nederlanders over Duitsers in de periode april 2021 tot en met maart 2022 in het Nederlands-Duitse grensgebied. Door dit te onderzoeken wordt getracht te analyseren hoe de coronaregels aan beide kanten van de grens invloed hebben op de perceptie die beide volken van elkaar hebben en de interacties die plaatsvonden. Deze percepties hebben mogelijk geleid tot nieuwe vormen van *othering* en stereotypering. Kennis hierover wordt verzameld door het uitvoeren van een discourse analyse van krantenberichten en afbeeldingen, een survey en interviews.

Conclusies kunnen gebruikt worden door bestuurders om een beter beeld te krijgen van de gevolgen van maatregelen in grensregio's. Dit kan nuttig zijn bij het nemen van nieuwe besluiten in de toekomst. Daarnaast kan er verder gebouwd worden door deze kennis in andere regio's te gebruiken.

1.3 Probleemstelling

De hoofdvraag luidt: *In hoeverre heeft de coronapandemie invloed gehad op de perceptie van en interactie tussen Duitsers en Nederlanders in het Nederlands-Duitse grensgebied?*

Deze vraag heeft tot doel te beantwoorden wat de perceptie is van Duitsers en Nederlanders over elkaar. Deze perceptie is veranderd door corona. Daarnaast wordt bekeken of en hoe de interactie tussen beide landen veranderd is. Te denken valt aan het oversteken van de grens voor het doen van bepaalde activiteiten en de ontmoetingen die Duitsers en Nederlanders in deze periode met elkaar hadden. Zoals al in de inleiding gezegd is, heeft de coronapandemie voor problemen gezorgd doordat regels opgesteld werden die grensverkeer en samenwerking belemmerden. Ook werd de natiestaat weer belangrijker wat in strijd was met de Europese gedachte.

Om deze hoofdvraag te beantwoorden zijn er vijf deelvragen opgesteld.

De eerste deelvraag is: *Welk discourse is er in de Nederlandse en Duitse media over de perceptie van en interactie tussen Nederlanders en Duitsers in het grensgebied?* Door deze vraag te beantwoorden wordt duidelijk welk beeld de media uit beide landen hebben van elkaar en op die manier wordt overzichtelijk welke thema's belangrijk zijn. Tevens is de literatuurstudie noodzakelijk om voorkennis op te doen. Zo kunnen meetinstrumenten opgesteld worden, waardoor het mogelijk is de volgende deelvragen te beantwoorden.

De tweede deelvraag is: *In hoeverre heeft corona een invloed gehad op het grensverkeer?* Door deze vraag te stellen wordt er geprobeerd te achterhalen om welke redenen mensen zoal de grens over steken, of dit lastiger was in coronatijd en hoe men hier tegen aan keek.

Derde deelvraag: *In hoeverre heeft corona voor nieuwe kansen gezorgd in het grensgebied?* Corona heeft voor veel ellende gezorgd maar in deze vraag staat centraal of er ook positieve kanten zijn.

Vierde deelvraag: *In hoeverre werd (bezoek aan) elkaars land meer of minder gewaardeerd?* Hier is het relevant om er achter te komen of het beeld van het andere land veranderd is, of mensen zich welkom voelden en of er bijvoorbeeld meer angst was voor de ander.

In de vijfde en laatste deelvraag komen enkele vooroordelen aan bod die uitgekozen zijn op basis van de discourse analyse en algemene voorkennis over de landen. Er wordt bekeken in hoeverre mensen het eens zijn met die typeringen. De vraag is: *In hoeverre worden veelvoorkomende nationale typeringen als juist gezien?*

1.4 Wetenschappelijke relevantie

Er is er nog geen specifiek geografisch onderzoek gedaan naar hoe percepties van Duitsers en Nederlanders over elkaar in de afgelopen jaren in de media gebracht worden. Daarom wordt er geprobeerd een gat in de wetenschappelijke kennis te dichten. In de Belgische context is wel een soortgelijk onderzoek gedaan vanuit de taalwetenschappen. De Euregio heeft in 2020 een kleinschalige studie gedaan naar veranderingen in perceptie over de grens. Hier kan op voortgebouwd worden. Van der Velde et al. (2021) hebben in een paper ook al aandacht besteed aan de grensregio in relatie met corona. Er is al wel veel onderzoek gedaan naar de percepties van Nederlanders en Duitsers over elkaar in het precorona tijdperk zoals door Strüver (2004) en Gielis (2011). Aangezien percepties en discourse snel kunnen veranderen, zeker in coronatijd waar regels elkaar snel opvolgen, wordt het aannemelijk geacht dat de bevindingen uit voorgaand

onderzoek niet meer actueel zijn. Het is daarom nuttig om uit te zoeken wat nu de algemene tendensen zijn.

1.5 Maatschappelijke relevantie

Maatschappelijk gezien is corona een zeer relevant thema want het raakt vrijwel iedereen. Voor velen is de grens een dagelijkse realiteit en corona heeft impact gehad op hoe mensen naar grenzen zijn gaan kijken. Grens- en coronabeleid in coronatijd heeft er ongetwijfeld voor gezorgd dat mensen een nieuwe mening vormen over andere groepen die voortvloeit uit gebeurtenissen die mensen zelf ervaren. Het gaat om het dagelijks leven. Als laatste is het analyseren van media nuttig omdat ze veel mensen bereiken en dus ook een grote invloed kunnen hebben op hoe mensen denken en handelen. Voor burgers is het van belang dat ze zich bewust zijn van hoe media hun leven bepalen. Dit is mogelijk door actief te reflecteren op de beelden die ze consumeren via de media. Alleen dan is het mogelijk om weerstand te bieden tegen een dominant discourse en op een alternatieve wijze te handelen.

1.6 Leeswijzer

De opbouw van deze thesis is als volgt. In hoofdstuk 2 wordt een theoretisch kader geschetst. Er wordt aan de hand van de denkbeelden van Foucault uitgelegd wat een discourse is. Ook wordt de link gelegd tussen discourse en *critical/popular geopolitics*. Het al eerder uitgevoerde onderzoek naar representatie van Strüver komt aan bod. Een conceptueel model wordt getoond. Hoofdstuk 3 laat zien hoe het onderzoek is uitgevoerd door middel van *Desk Research*, enquêtes en interviews. Ook komt aan bod welk onderzoeksmateriaal is gebruikt, wat de voor en nadelen zijn van de verschillende methodes en hoe de data geanalyseerd zijn. Hoofdstuk 4 toont de resultaten van zowel de Nederlandse als de Duitse artikelen en afbeeldingen plus de vergelijking tussen beide. Daarna volgen resultaten uit de enquête en interviews. Hoofdstuk 5 geeft de conclusies weer, aanbevelingen voor vervolgonderzoek en voor beleidsmakers. Ten slotte wordt er in de beperkingen kritisch gereflecteerd op het onderzoek. In de bijlage zijn de enquêtes te raadplegen.

Hoofdstuk 2: Theoretisch kader

2.1 Discourse

In het werk van Foucault ((2001) (1966)) staan discourses en de specifieke soorten kennis die een tijdsperiode genereert centraal. Een discourse kan het volgende inhouden: *'talk, text, and action as well as more broadly circulating narratives, sets of beliefs, and ways of seeing the world'* (Anderson, 2018, p.190). Het is een manier om betekenis te geven aan dingen. Aan de andere kant is het ook een actie die personen uitvoeren door te schrijven of te spreken (Anderson, 2018). Elk discourse creëert zijn eigen waarheid en representaties. De discursieve benadering van Foucault (1973) legt nadruk op wat de effecten en consequenties hiervan zijn. Een discourse verzint bepaalde typen mensen, in dit onderzoek zijn dat de categorieën Nederlanders en Duitsers. De kranten die onderzoek doen naar het grensland creëren dus zelf de personen die ze onderzoeken. Door interviews te houden met mensen verzamelt de krant gegevens over hen en wordt op die manier kennis verkregen. Bepaalde kennis wordt gedeeld maar andere kennis wordt juist niet gepubliceerd in een artikel (Hall, 1997a:1997b). Dit geeft macht want de krant kan op basis van deze kennis een discourse vormen over de mensen waarmee gesproken wordt. De krant bepaalt dus hoe betekenis wordt gegeven aan het grensland en welke betekenis dominant is (Hall, 1997a:1997b). Het gedrag van deze mensen wordt vervolgens beïnvloed door de dominante betekenis van het grensland. Mensen gedragen zich zoals het discourse wil zien hoe mensen zich moeten gedragen. Ze zien zelf niet dát ze volgens een discourse handelen (Inglis & Thorpe, 2018). Dit is een vorm van 'productieve macht' waarbij discourse bijdraagt aan *bordering*, het ontstaan van praktijken die het grensland vormgeven. Macht ontstaat door te handelen. Inwoners van grensgebieden bijvoorbeeld zullen traditioneel gezien beïnvloed worden door de structuur zoals regels en wetten die de staat hen oplegt (Ferdoush, 2017). Op dezelfde manier is een discourse over de grens te bezien. Het discourse over de grens zorgt er dan voor dat mensen onbewust op een bepaalde manier handelen. Dagelijkse bezigheden in het grensland zijn een 'uitvoering' (*performance*) die mensen doen, die ervoor zorgt dat routines geïnternaliseerd worden en hierdoor weer bijdragen aan de structuur die maakt wat een grens is (Ferdoush, 2017). Butler noemt deze constante herhaling van performances en normen *performativity*. Er is dus geen onderliggende intentie die zorgt voor het plaatsvinden van uitvoeringen. Belangrijker is het om te zien dat de uitvoering een echo is van vorige acties die zich opstapelden en zo voor autoriteit zorgen (Butler, 1997).

Het discourse suggereert alsof categorieën en labels altijd al bestaan hebben maar dat is niet het geval (Inglis & Thorpe, 2018). Het vooronderstelt neutraliteit. Het is juist niet neutraal want er zitten politieke belangen, machtsrelaties en ideologieën achter verscholen (Anderson, 2018). Personen die buiten de bedachte categorieën vallen zijn abnormaal en moeten genormaliseerd worden. Discourse voert dus een subtiele manier van macht uit over de gedachten en geest van mensen zonder dat ze het zelf doorhebben. Er is sprake van *governmentality* en in mindere mate van *body/biopolitics* (Inglis & Thorpe, 2018) waarbij de fysieke aanwezigheid van lichamen wordt gereguleerd, alhoewel ook een krant onbewust een beeld zal hebben van wie *'in/out' place* is op een bepaalde plek. Natuurlijk kan een krant niet letterlijk mensen op hun plek houden zoals in een gevangenis. Wel kun je vanuit een Habermasisch perspectief stellen dat de journalistiek betrokken is bij propaganda die in het voordeel is van machtige groepen.

Er is geen plek voor een rationele discussie in een dominant discourse. Mensen zitten klem in de structuur die het discourse ze oplegt maar ze kunnen wel actie ondernemen om het te

veranderen of het juist in stand te houden. Door deze *agency* is het discourse continue in beweging. Het is onstabiel. Een discourse dat vandaag dominant is, kan morgen niet meer relevant zijn (Inglis & Thorpe, 2018) dus de beelden die de kranten het afgelopen jaar schetsten zullen waarschijnlijk niet overeenkomen met de beelden van volgend jaar. De snelle veranderingen in de maatschappij zullen dit alleen maar versterken.

Het bijzondere van grenzen is dat er altijd twee kanten zijn. Mensen aan de andere kant zijn per definitie anders vanwege de grens. In dit onderzoek voert het discourse bijvoorbeeld in een Nederlandse krant praktijken van *othering* uit over Duitsers. '*Othering is a process through which people construct or define themselves in reference to the Other*' (Johnson et al., 2004, p.254). Technieken van differentiatie worden toegepast waarbij de ander in relatie tot onszelf getypeerd wordt als vertrouwd of juist vreemd (Simonsen, 2007). We identificeren onszelf en geven betekenis aan ons eigen leven door te zeggen wat de ander juist niet is. 'Ik ben dus ik ben niet' is het motto volgens Strüver (2005a). De ander wordt op een bepaalde plek als gewenst of ongewenst gezien. Deze typeringen ontstaan door interactie met de ander. Ze kunnen zowel positief als negatief zijn. De ander ziet men meestal niet als een totaal van onszelf gescheiden persoon. Verschillen zijn vooral gebaseerd op emoties (Simonsen, 2007).

2.2 Critical/popular geopolitics

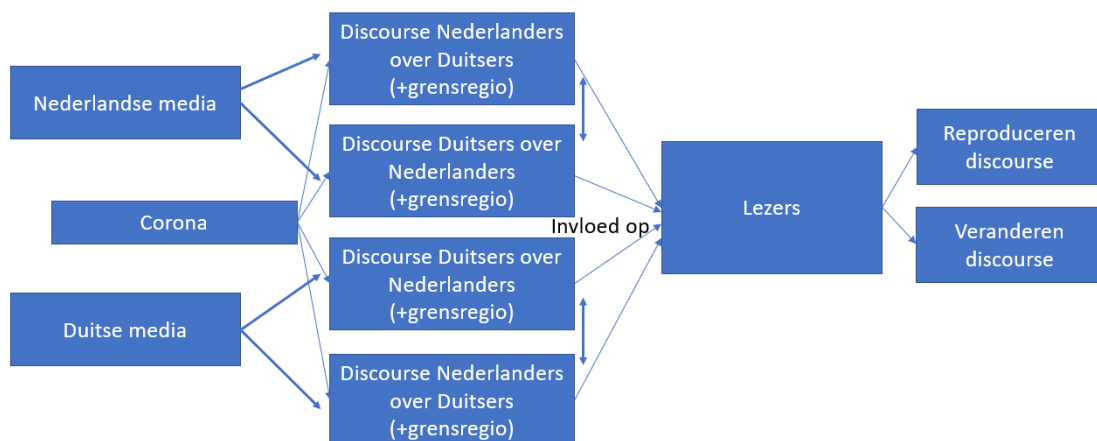
Een stroming die gebruik maakt van discourse analyse is *critical geopolitics*. Deze stroming onderzoekt hoe geopolitieke kennis invloed uitoefent over een ander en het laat zien welke identiteit we zelf hebben en welke identiteit een ander zou hebben. Door tekst te analyseren wordt duidelijk hoe landen macht over elkaar uitoefenen. Het laat zien hoe in het alledaagse leven van staten, *boundaries* gemaakt worden die tot uitdrukking komen in discourses (Megoran, 2004). Ten eerste ziet *critical geopolitics* de grens niet als fixed, het grensgebied is niet iets dat voor altijd hetzelfde blijft. Essentialisme moet vermeden worden want niet iedereen ziet de grens op dezelfde manier. De grens bestaat uit verschillende aspecten, ook aspecten die voorheen onbekend waren en die door onderzoek naar voren gebracht worden zodat een nieuwe zienswijze ontstaat. Het is multidimensionaal en ideeën over de grens zijn instabiel. Het is een discursieve term die constant verandert en met andere definitieën ervan in conflict komt (Bauder, 2011). Er ontstaat een dialectisch proces waaruit de betekenis van de grens naar voren komt. Volgens Harvey (1972) is dit proces belangrijker dan de uitkomst ervan.

Binnen de formelere, op de natiestaat gerichte *critical geopolitics* bestaan er verschillende subterreinen zoals *popular geopolitics*. Dit onderzoek kan gezien worden als een vorm van *popular geopolitics*. Het houdt zich bezig met representaties in het dagelijks leven van mensen. '*Characterisations of borders, nations, people etc. in popular culture and their role in constructing politics*' worden onderzocht door bijvoorbeeld films, romans, advertenties of kranten te analyseren (Strüver, 2004, p.631). Strüver heeft al eerder onderzoek gedaan naar representaties in het Nederlands-Duitse grensland. Hieruit is gebleken dat de grens nog steeds als obstakel wordt gezien ondanks dat er open grenzen zijn. Verschillen tussen beide landen worden gevoeld. Representaties over elkaar leiden vaak tot stereotyperingen. We kunnen niet aan deze beelden ontsnappen omdat normen en waarden ons domineren. Natuurlijk hebben we onze eigen denkbeelden maar de representatieve beelden, je zou het gelijk kunnen stellen aan een discourse, zijn sterker. De grens is dus niet alleen een lijn, het is een representatie op zichzelf (Strüver, 2004). De media houden het discourse in stand en zorgen ervoor dat mensen er zich naar gaan gedragen wat zich uit in dagelijkse praktijken. Ze disciplineert mensen want mensen reflecteren niet op de beeldvorming die ze in de media zien. Het wordt als vanzelfsprekend gezien.

Stereotypen, vooroordelen en ideeën over wat typisch Duits of Nederlands is worden hierdoor gereproduceerd (Strüver, 2005a).

In Duitse representaties wordt Nederland afgebeeld als een klein, pragmatisch, zeer tolerant, bekrompen, krenterig, traditioneel land vol met tulpen (Strüver, 2004), als een strandvakantie, kaas, kasgroenten, windmolens, caravans en drugs (Strüver, 2005b). De Nederlanders zien Duitsland als te groot, te dichtbij, agressief. Het zou onbetrouwbaar, dik, dogmatisch zijn en xenofobisch gedrag vertonen (Strüver, 2004). Lange tijd werd de relatie tussen beide landen beïnvloed door de nasleep van de Tweede Wereldoorlog. Er waren gevoelens van vijandigheid, schaamte, schuld en eergevoelens. Ze negeerden elkaar. Dit verbeterde aan het einde van de vorige eeuw maar mensen staken de grens nog steeds niet veel over. Sommige stereotypes zijn terug te voeren naar de tijd dat Nederland door Nazi-Duitsland bezet werd (Strüver, 2005a). Gielis (2011) maakt in zijn onderzoek naar Kranenburg onderscheid tussen conservatieve Duitsers die streng zijn en aan de andere kant zijn er de progressieve liberale Nederlanders die polderen. Aan regels dien je je te houden in Duitsland. Wanneer er ingezoomd wordt op de media blijkt dat Duitse kranten schuldgevoelens en redelijkheid tonen, Nederlandse kranten spreken met superioriteitsgevoelens en arrogantie (Strüver, 2005b). Toch is niet alle beeldvorming negatief. Arends (2012) stelt dat Nederlandse en Duitse bewoners in Kranenburg elkaar niet als *'the other'* zien. Ze zien elkaar als gelijken en niet als vijand.

2.3 Conceptueel model

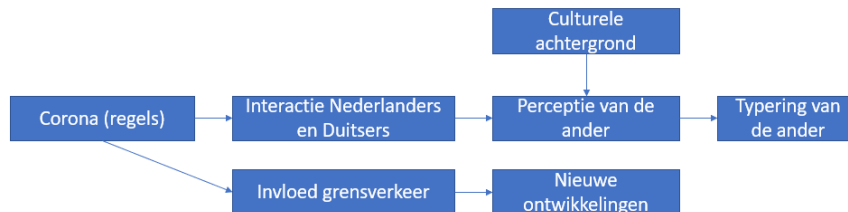

Afbeelding 1. Conceptueel model discourse analyse.

Voor het eerste deel van het onderzoek, de discourse analyse, kan een conceptueel model opgesteld worden. Op afbeelding 1 is te zien dat Nederlandse media invloed hebben op het discourse van de perceptie van Nederlanders over Duitsers. Tegelijk komt de mening van Duitsers over Nederlanders ook aan bod in Nederlandse media. Dus een Nederlandse krant draagt ook bij aan het beeld dat Duitsers van Nederlanders hebben. Omgekeerd geldt hetzelfde en beide discourses beïnvloeden elkaar. Corona is een externe factor die invloed heeft op het discourse.

Ten slotte heeft het discourse invloed op de lezers. Door te handelen zullen zij weer bijdragen aan het reproducen of veranderen van het discourse.

Daarnaast kan er een tweede algemeen conceptueel model geschetst worden. Op afbeelding 2 is te zien dat corona en de bijbehorende regels gezorgd hebben voor een bepaalde interactie tussen Duitsers en Nederlanders. De interactie zorgt voor een perceptie van de ander (Simonsen, 2007). De perceptie is verschillend per culturele achtergrond die iemand heeft. De perceptie heeft invloed hoe iemand anders getypeerd wordt. Corona heeft ook invloed gehad op het grensverkeer en dat heeft voor nieuwe ontwikkelingen gezorgd.

Afbeelding 2. Algemeen conceptueel model.

Hoofdstuk 3: Methodologie

3.1.1 Kwalitatief onderzoek: *Desk Research* en interviews

In dit onderzoek wordt onder andere gebruik gemaakt van een kwalitatieve inhoudsanalyse op basis van *Desk Research* en interviews. Kwalitatief onderzoek heeft traditioneel de ideeën, meningen en gedrag van mensen als onderzoeksmateriaal. Het gaat er om hoe mensen betekenis geven aan situaties en gebeurtenissen in hun natuurlijke omgeving. In een inhoudsanalyse worden deze betekenissen gereconstrueerd. Kennis van de context is belangrijk bij het onderzoeken (Vennix, 2019). Kenmerken van *Desk Research* zijn ten eerste dat er gebruik wordt gemaakt van bestaand materiaal in combinatie met reflectie op deze data. Het gebruik maken van andermans data heet secundair onderzoek. Er zijn dus geen interviews of observaties door de onderzoeker zelf afgenomen in dit type onderzoek. Ten tweede is er geen contact met de waarnemingseenheden. Ten derde wordt het materiaal gebruikt vanuit een ander perspectief dan toen het geproduceerd werd (Verschuren & Doorewaard, 2010).

Het voordeel van *Desk Research* is dat er in een relatief korte tijd een grote hoeveelheid en verscheidenheid aan data verzameld kan worden. Toegang tot de data is makkelijk (online) te verkrijgen. Daarnaast is de onderzoeker niet afhankelijk van (ongeïnteresseerde) geïnterviewden. Een interview kun je maar één keer afnemen terwijl tekst op elk moment beschikbaar is. Als onderzoeker ben je sterk afhankelijk van de kwaliteit van het interview. Het nadeel van *Desk Research* is dat het materiaal niet met de intentie gemaakt is om onderzocht te worden. In dit onderzoek heeft dit tot betekenis dat de auteurs van artikelen de tekst hebben geschreven om hun lezers te informeren al dan niet vanuit commercieel oogpunt. Het is niet primair voor wetenschappelijk onderzoek bedoeld. Als gevolg hiervan is het lastiger om aan de precieze data te komen die relevant zijn voor het onderzoek (Verschuren en Doorewaard, 2010). Er zijn veel data beschikbaar maar niet alles is relevant. Je zult je steeds af moeten vragen wat waardevol is en wat niet. De interne validiteit daalt dan want door het onderzoeken van irrelevante artikelen meet je niet wat je wilt meten. De externe validiteit zal bij *Desk Research* hoger liggen omdat er door de vele data een compleet beeld is gekregen van de situatie in het grensland. Er zijn veel verschillende meningen die naar voren komen en hierdoor zal in grotere mate gegeneraliseerd kunnen worden.

Bij een interview bijvoorbeeld is het vaak eenvoudiger om de data te krijgen die je nodig hebt omdat je dan gericht vragen kunt stellen. Wanneer het niet mogelijk is om de benodigde data via de beschikbare bronnen te verkrijgen bestaat het gevaar dat de onderzoeksvraag aangepast moet worden. Als laatste zijn de waarnemingseenheden niet fysiek zichtbaar voor de onderzoeker. Specifiek in dit onderzoek kun je niet zien hoe de Nederlanders en Duitsers geïnterviewd zijn door de krant. Gezichtsuitdrukkingen, gebaren en lichaamstaal ontbreken in de tekst. Hierdoor krijg je niet mee wat de diepere betekenis is die de auteur of geïnterviewde over wil brengen. Je kunt iemand niet vragen wat hij met een bepaalde uitspraak bedoelt (Verschuren & Doorewaard, 2010). Bij de zelf afgenomen interviews was dat uiteraard wel het geval. Ook is het zo dat de auteur van de tekst macht heeft doordat hij bepaalt hoe iets verwoord wordt. Je kunt niet zien of de auteur een situatie anders beschrijft dan dat het in de werkelijkheid gebeurd is of dat hij/zij een geïnterviewde op een afwijkende manier parafraseert. Dit vraagt veel inschattingsvermogen van de onderzoeker doordat hij tussen de regels door moet lezen en omdat hij nooit honderd procent zeker kan zijn wat de betekenis is van tekst. De onderzoeker moet dingen in de tekst zien die er eigenlijk niet zijn. Tegelijk mogen de eigen interpretaties niet de overhand hebben. Vooroordelen moeten zo min mogelijk invloed hebben op het onderzoek. Dit maakt het lastig om betrouwbare conclusies te trekken (Vennix, 2019). Zeker bij representaties, die bijvoorbeeld

duidelijk te zien zijn in cartoons, kan de interpretatie van de maker te veel verschillen met de interpretatie van de onderzoeker (Strüver, 2004). Een laatste nadeel is dat er minder noodzaak is om het onderzochte gebied te bezoeken als je alleen *Desk Research* uitvoert. Hierdoor krijg je minder ‘gevoel’ voor de betreffende regio. Het was van meerwaarde onderzoek te doen in het gebied zelf.

3.1.2 Materiaal

Het onderzoeksmateriaal (het corpus) van de media-analyse bestaat uit 108 Nederlandstalige artikelen en 90 Duitstalige artikelen uit verschillende media uit de periode april 2021 tot en met maart 2022. Tabel 1 en 2 tonen het aantal artikelen per medium. Er zijn 218 afbeeldingen (foto’s en cartoons) en enkele audioberichten uit Nederlandse media en 180 uit Duitse media verzameld. De tabellen 3 en 4 tonen het aantal afbeeldingen per medium.

Algemeen Dagblad	1
Brabants Dagblad	1
Dagblad van het Noorden	1
De Gelderlander	29
De Limburger	5
De Stentor	1
De Telegraaf	3
L1	6
Nederlands Dagblad	2
Noord-Hollands Dagblad	1
Omroep Gelderland	29
Reddit	1
RTV Oost	22
Tubantia	5
De Volkskrant	1
Totaal	108

Tabel 1. Het aantal onderzochte Nederlandstalige artikelen per medium.

Aachener Zeitung	1
ARD	15
Bild	7
Der Bund	1
Deutsche Presse Agentur	2
Hamburger Morgenpost	1
Märkische Oberzeitung	1
NDR	16
Rheinische Post	15
Südwest Presse	1
WDR	8
Westdeutsche Allgemeine Zeitung	18
Westdeutsche Zeitung	4
Totaal	90

Tabel 2. Het aantal onderzochte Duitstalige artikelen per medium.

De Gelderlander	36
De Limburger	70
De Telegraaf	8
Google Afbeeldingen	33

L1	9
Omroep Gelderland	33
RTV Oost	16
Tubantia	3
Twitter	10
Totaal	218

Tabel 3. Het aantal onderzochte Nederlandse afbeeldingen per medium.

ARD	11
Bild	26
Google Afbeeldingen	24
NDR	21
Rheinische Post	12
Südwest Presse	2
WDR	14
Westdeutsche Allgemeine Zeitung	60
Westdeutsche Zeitung	10
Totaal	180

Tabel 4. Het aantal onderzochte Duitse afbeeldingen per medium.

Het grootste deel van de kranten komt uit de online kranten databank Nexis-Uni. Een ander deel komt van de website van de krant zelf. Dit was nodig omdat niet alle kranten toegankelijk waren via Nexis-Uni. Bij het zoeken naar artikelen zijn zoektermen gebruikt als (corona/covid-19, Holland/Niederlande, Deutschland), (corona/covid-19, Duitsland,). In elk artikel werd dus op een bepaalde manier over corona gesproken in relatie tot het buurland.

3.1.3 Analyse

Nadat de artikelen en afbeeldingen verzameld waren, zijn ze gecodeerd in het kwalitatieve software programma ATLAS.ti. Tegelijk zijn er in de ‘memo’ per artikel kort een paar samenvattende zinnen opgeschreven. Dit onderzoek is er niet op gericht om een nieuwe theorie te bewerkstelligen door enkele gesloten codes toe te wijzen aan de tekst. Er is dus niet voor gekozen om in ATLAS.ti codegroups te maken omdat dit de nuances weg zou nemen. ATLAS.ti moet in deze context dan ook gezien worden als een hulpmiddel voor het kritisch analyseren en begrijpen van tekst door op een ruwe manier codes toe te wijzen.

3.2 Interviews

Toen bleek dat het analyseren van de artikelen en afbeeldingen niet genoeg informatie opleverde, is er besloten om interviews af te nemen en een survey uit te voeren. Op basis van de thema's die vaak voorkwamen in de artikelen of die opmerkelijk waren, zijn een interview guide en een enquête opgesteld. De vragen in beide meetinstrumenten zijn redelijk gelijk aan elkaar. Een bijkomend voordeel is dat de gegevens uit de enquête en interviews elkaar kunnen ondersteunen. Uit de gesprekken die gevoerd zijn, komen vooral meningen naar voren die natuurlijk zeer waardevol zijn maar het is altijd goed om een extra bevestiging (of niet) te krijgen wanneer uit de enquête blijkt dat meerdere mensen hetzelfde denken als de geïnterviewde. Er treedt dan een vorm van triangulatie op tussen interviews, enquête, artikelen en afbeeldingen. Er zijn acht interviews afgenomen op locatie in april en mei 2022 met de personen die in tabel 5 genoemd worden. Vier geïnterviewden aan de Nederlandse kant, vier aan de Duitse kant. Om deze interviews te regelen zijn mails gestuurd naar verschillende organisaties die veel contact hebben met Nederlanders of Duitsers. Ze zijn bewust uitgekozen. Er was veel non-response.

8 interviews is een relatief laag aantal. Dit zal de betrouwbaarheid aantasten want als je andere mensen zult interviewen zul je waarschijnlijk andere resultaten krijgen. De interne validiteit is wel hoog want door gericht vragen te stellen, kun je precies meten wat je wilt weten. Het is mogelijk om de respondent een bepaalde richting op te sturen. De externe validiteit is laag want er is te weinig data om de resultaten te generaliseren.

Persoon en nationaliteit	Functie	Datum interview
Fabian Baier (D)	Student Radboud Universiteit	22-4-2022
Jonas Bijlsma (NL)	Student Radboud Universiteit/ inwoner Wyler	26-4-2022
Andrea Kools (NL)	Guest Experience Manager Designer Outlet Roermond	28-4-2022
Reinhard Berens (D)	Tichelpark Cinemas Kleve	10-5-2022
Anne Peimann (D)	Tourismus Kranenburg	11-5-2022
Dietmar Cornelissen (D)	Dierenverzorger Tiergarten Kleve	11-5-2022
Freek Diersen (NL)	Inwoner Dinxperlo	16-5-2022
Marijke van den Berg & Gienne te Gronde (NL)	VVV Winterswijk	17-5-2022

Tabel 5. De geïnterviewden met achtereenvolgens nationaliteit, functie en de datum van het interview.

De opnames van deze interviews zijn getranscribeerd en vervolgens gecodeerd in ATLAS.ti in twee bestanden.

3.3.1 Survey

Een survey kenmerkt zich traditioneel door een groot aantal waarnemingseenheden, een extensieve data generatie, een focus op meer breedte dan diepte, een random steekproef, relaties tussen variabelen, data generatie op afstand en het gebruik van kwantitatieve data. Niet al deze kenmerken zijn geheel van toepassing op dit onderzoek. Er is namelijk niet gebruik gemaakt van een random steekproef. Relaties tussen variabelen zijn niet belangrijk en door op straat te enquêteren werd de afstand tussen onderzoeker en respondent verkleind. Het voordeel, of juist nadeel van de survey is dat je een breed beeld krijgt van een bepaald thema waarover algemeenheden gezegd kunnen worden. Hier tegenover staat wel dat je verliest op diepgang wat niet het geval is bij kwalitatief onderzoek. Een ander nadeel is dat je niet uitputtend vragen kunt stellen in een enquête dus er worden maar enkele aspecten uitgelicht (Verschuren & Doorewaard, 2010). Het beeld dat je dan krijgt zal nooit helemaal compleet zijn maar dus wel breed. Om dit beeld specifieker te maken zijn quotes uit de interviews gebruikt. Verder kan een survey alleen opgesteld worden als de onderzoeker voldoende kennis heeft over het onderwerp (Verschuren en Doorewaard, 2010). Dat was hier het geval omdat de onderzoeker voorafgaand aan het opstellen van de survey (kranten)artikelen heeft onderzocht.

Er is zowel een Nederlandse als een Duitse enquête (zie bijlage 1) uitgezet die zowel op papier als online in te vullen waren. De online enquête is gemaakt met de software Limesurvey. Via een link konden deelnemers de online enquête invullen. Een deel van de respondenten komt uit de eigen kennissenkring, een ander deel is gevraagd om de enquête op straat in te vullen in Nijmegen, Kranenburg en Kleve op verschillende dagen en tijdstippen. Ook zijn mails met de online link gestuurd naar organisaties. In tabel 6 zijn de dagen per stad vermeld waar geënquêteerd is. Nadat

alle enquêtes ingevuld waren, zijn de resultaten geïmporteerd in SPSS en vervolgens anoniem geanalyseerd.

Stad	Nijmegen	Kranenburg	Kleve
Datum	8 en 9 mei 2022	21 mei 2022	11, 12 en 21 mei 2022

Tabel 6. Locatie en data van het enquêteren.

3.3.2 Betrouwbaarheid aantal onderzoekseenheden

Aan de Duitse kant hebben 28 respondenten de enquête ingevuld, aan de Nederlandse kant 32 respondenten. De waarnemingseenheid, dat zijn degenen waar de informatie bij verzameld is, is dus een fractie van de onderzoekseenheid. De onderzoekseenheid zijn mensen die woonachtig zijn in het Duits-Nederlandse grensgebied. Het lage aantal responsen zorgt voor een lagere betrouwbaarheid en als dit onderzoek nog een keer uitgevoerd zou worden, bestaat de kans dat andere resultaten gevonden worden.

3.3.3 Betrouwbaarheid plaats en tijd

Door op verschillende dagen en tijdstippen te enquêteren is de betrouwbaarheid vergroot. De kans om verschillende typen mensen te treffen wordt dan namelijk groter. Er is geënquêteerd op verschillende plekken in de binnenstad van Nijmegen, Kranenburg en Kleve. Om een goed beeld te krijgen van het hele grensgebied zou je eigenlijk op nog meer plekken moeten enquêteren. Ook al zou je dat doen, dan is dit type steekproef een niet-kanssteekproef want je hebt geen steekproefkader waar mensen random uit worden geselecteerd. De mensen die je toevallig tegenkomt tijdens deze 'beschikbare steekproef' zijn niet random gekozen (Korzilius, 2008).

3.3.4 Validiteit

Dit onderzoek is zeer zwak op het gebied van interne validiteit. Er wordt niet gekeken naar causale relaties waarbij variabele 'X', 'Y' veroorzaakt. Daarom kan er weinig gezegd worden over de interne validiteit. Daartegenover staat dat de survey traditioneel sterk is in de externe validiteit (Korzilius, 2008). Dit betekent dat de antwoorden soms te generaliseren zijn naar de gehele populatie. Aangezien er geen aselect steekproefkader voor handen was en aangezien de non-respons hoog was, kan er niet gezegd worden dat de resultaten gegeneraliseerd kunnen worden naar de gehele bevolking van het Nederlands-Duitse grensgebied. De resultaten zullen dus beperkt blijven tot de respondenten. Vooral in Kleve was het opvallend dat oudere mannen vrijwel nooit de enquête in wilden vullen. Dit geeft een vertekend beeld. Sowieso was het erg lastig om respondenten te vinden. Veel mensen hadden geen zin om de enquête in te vullen, buitenlanders spraken de taal niet of wilden niet begrijpen wat ik van ze verwachtte. Ook is gebruik gemaakt van een sneeuwbalmethode waarbij bekenden uit de omgeving gevraagd zijn om de enquête zelf in te vullen en door te sturen naar een bekende. Het vragen van mensen uit je eigen kennissenkring zal de generaliseerbaarheid aantasten omdat zij veelal gelijke achtergrondkenmerken zullen hebben. Je krijgt hetzelfde type mens.

Hoofdstuk 4: Resultaten

4.1.1 Nederlandse media

De Nederlandse kranten berichten op een eenzijdige wijze voornamelijk over het grote aantal Nederlanders dat de grens oversteekt om toeristische redenen. In Nederland was vrijwel alles gesloten door de geldende coronamaatregelen dus moesten Nederlanders een alternatief zoeken omdat ze de lockdown in eigen land zat waren. De gevolgen van de verschillen in regels tussen beide landen werden het meest duidelijk zichtbaar aan de Duitse kant door de (te) vele Nederlanders die op bezoek kwamen. Dit is niet geheel nieuw. Er kwamen altijd al veel Nederlanders. Ondanks de drukte moet niet vergeten worden dat voor velen geldt *'dat het bezoek aan Duitsland veel minder is sinds covid'* (Reddit, 2021).

Het Duitse grensgebied wordt voornamelijk afgebeeld als een regio waar je goed kunt eten en drinken. Er is zelfs het zogenaamde 'Schnitzeltoerisme' ontstaan naar bijvoorbeeld het op het eerste oog onaantrekkelijke, gedateerde Kleve. De schnitzel staat hierbij symbool voor de Duitse keuken. Die wordt genuttigd met goedkoop bier van hoge kwaliteit. Er is echter minder variëteit aan bieren. Nederlanders houden van bier. Horeca lijkt een eerste levensbehoefte te zijn voor Nederlanders net als een aantal activiteiten die meer klanten hebben getrokken aan de Duitse zijde: naar de kapper gaan, sporten, feesten, kerstmarkten bezoeken, goedkoop tanken, winkelen en naar de bioscoop gaan. De Duitsers werkten graag iets harder om de vele Nederlanders te helpen. Toch was het niet overal te druk. Andersom kopen Duitsers in Nederland wiet en frisdrank. De Duitse politie controleert op drugs die vanuit Nederland worden gesmokkeld. Tegelijk wordt cannabis mogelijk gelegaliseerd in Duitsland. Uit vergelijkend onderzoek (RTV Oost, 6 november 2021) blijkt dat het niet altijd waar is dat boodschappen in Duitsland veel goedkoper zijn, zeker aangezien de prijzen verhoogd zijn. De keerzijde van de relatief lage prijzen is dat de kwaliteit van voedsel tegen valt. Het product dat opvallend afwezig is, is vuurwerk. Waar er normaal gesproken pagina's vol staan over het kopen van vuurwerk in Duitsland, wordt nu alleen gezegd dat het verboden is. Wonen gebeurde in Nederland, het sociale leven in Duitsland. Er is hier een precies omgekeerde tijdelijke ontwikkeling te zien van de Nederlanders die naar Duitsland migreerden. Zij wonen juist in Duitsland en hebben een sociaal leven in Nederland (Van Houtum & Gielis, 2006).

Het rationele denken van Nederlanders is vrij egocentrisch want het in Duitsland behaalde voordeel voor de Nederlanders staat voorop. Zelfs het vervoer van patiënten naar Duitse ziekenhuizen wordt als iets vanzelfsprekends gezien. De Duitsers waren wel behulpzaam. Nederlanders gingen niet naar Duitsland voor de Duitse cultuur maar als rationeel alternatief en om economische redenen. Zo trok een gezin uit Den Haag een cirkel met een passer en kwam uit in de dichtstbijzijnde plaats Kleve om naar de bioscoop te gaan. Voetballer Marco van Basten zocht de dichtstbijzijnde sportclub op in Bocholt. Verder zijn Nederlanders gierig want ze willen alles zo goedkoop mogelijk. De Duitsers daarentegen zijn vrijgeviger: zij betalen personeel in de horeca wel genoeg en gaven geld aan Italië tijdens de coronacrisis.

De meeste Duitsers waren wel blij met de toename van Nederlanders want het heeft voor een hoge omzet gezorgd. Ondanks dit profijt hebben Duitse ondernemers medelijden met de verliezen die hun Nederlandse collega's leiden. De pandemie heeft laten zien hoe afhankelijk de Duitse ondernemers van de Nederlanders zijn. Als de Nederlanders wegblijven zakt de omzet meteen in. Daarnaast is het positief dat corona voor de ontdekking van de grensstreek heeft gezorgd. Mensen uit de Randstad die naar 'de regio' kwamen, werden bijvoorbeeld als een bijzonderheid gezien. Voor hen zou Duitsland verder weg liggen terwijl het voor de grenslander

‘slechts kilometers verderop’ ligt. Duitsland is dichtbij. Bepaalde groepen die hier normaal nooit kwamen, zagen nu hoe prettig het is er te verblijven vanwege de mooie omgeving, het avontuur, de vriendelijke Duitsers en de gezelligheid. Mogelijk komen deze mensen later nog eens terug en ontstaat er een nieuwe klantengroep. De Klever Kino speelt hier mooi op in door films in hun originele Engelse versie af te spelen die voor Nederlanders toegankelijker zijn dan de reguliere (gekke nagesynchroniseerde) films. Het is nu hip om in Duitsland naar de film te gaan terwijl dit jaren terug niet ‘cool’ was. *‘Voorheen zagen we hier vooral ouderen uit de regio Nijmegen/Arnhem, nu komen er ook jongeren’ (Klopper, 12 januari 2022)*. Zonder corona zou dit niet snel gebeurd zijn. Deze ontwikkeling heeft laten zien dat er nog veel kansen onbenut zijn gebleven in het grensland. De hierboven beschreven voorbeelden gaan vooral over Nederlanders in Duitsland. Opvallend is het om te zien dat er nauwelijks bericht wordt over Duitsers die op bezoek komen in Nederland. Alleen de burgemeester van Venlo was tegen de komst van Duitsers. De Nederlander zelf in Duitsland staat centraal. Wel komen er regelmatig Duitsers aan het woord, alhoewel er vaak voor gekozen wordt om een in Duitsland wonende Nederlander te interviewen. Een van de weinige momenten waarop een Duitser geïnterviewd wordt, is bij een Nederlandse hengelsportvereniging. Deze vereniging krijgt veel inkomsten van Duitsers maar ze laten zich niet zien bij activiteiten. Dit tast de identiteit van de vereniging aan. Verder wordt opgemerkt dat er goed viswater in Nederland is.

Dat Duitsland zo populair is bij Nederlanders kan verklaard worden met het concept ‘familial unfamiliarity’. Je zou kunnen zeggen dat Nederlanders op zoek gaan naar ‘the known unknown’ en ‘the expected unexpected’ (Spierings & Van der Velde, 2008). Duitsland is bekend bij Nederlanders waardoor ze zich er thuis kunnen voelen. Er zijn genoeg verschillen te vinden aan de andere kant van de grens zodat het aantrekkelijk is om de oversteek te maken voor het ontdekken van nieuwe dingen. Als er te veel of te weinig verschil is, neemt de aantrekkingskracht af. Ze zoeken dus iets dat aan de verwachting voldoet maar tegelijk ruimte open laat voor verrassingen (Spierings & Van der Velde, 2008). De volgende quotes illustreren dit mooi: *‘De (Duitse) winkels hebben een mooi aanbod van dingen die gedeeltelijk gelijk zijn (aan Nederlandse producten) maar het is nog steeds verschillend genoeg in eigenschappen zodat ik het wil kopen’ (Reddit, 2021)*. Of zoals Bijlsma (2022) opmerkt *‘Je zou geen echte cultuurshock hebben ofzo als je daar verhuist. Helemaal niet. Het zijn gewoon van die kleine (andere) dingetjes die je wel merkt en dat is ook wel grappig’*. De verschillen in cultuur zijn subtiel.

Hoewel de komst van de Nederlanders voor meer omzet zorgde, was niet iedereen echter even blij met hen. Duitse burgemeesters riepen op om niet naar Duitsland te komen omdat Nederlanders, die zich van geen kwaad bewust zijn, het virus zouden verspreiden. Nederlanders moesten in Nederland blijven en Duitsers in Duitsland. Nationalisme was terug van weggeweest. Nederlanders gehoorzaamden massaal niet aan de oproep om thuis te blijven. Gele kentekens, waaraan je een Nederlander herkent, waren volop te zien in de grensregio. Het gele kenteken wordt als symbool gezien voor de Nederlander die met de auto komt. De bus en trein waren echter ook populair. Sommige Duitse winkeliers zagen de Nederlanders als onbeschoft omdat ze geen mondkapje droegen, zich niet wilden laten controleren op de QR-code en geen afstand hielden. Dit sluit aan bij het beeld van de ‘losse’ Nederlander die het Nederlands als voertaal heeft gemaakt in de grensstreek. Anderen zeiden dat Nederlanders zich juist voorbeeldig aan de regels hielden. De Nederlanders zelf zien de Duitsers als plichts- en gezagsgetrouw omdat ze zich beter aan de regels houden. De regels, die vaak onbekend zijn bij Nederlanders (zelfs bij politici) door de snelle veranderingen, (bijvoorbeeld 2G+) zijn vaak strenger maar soms juist lossers dan in Nederland. Duitsers dragen hun mondkapje, hebben een thuiswerkplicht en zijn voorzichtig. Ze testen meer en grijpen sneller in als het mis gaat. Tegen de dogmatische Duitsers inpraten is niet

mogelijk. 'Nein!' is ook echt nee. *'De vrouw is onverbiddelijk'* (Boesveld, 28 januari 2022) toen er naar de QR code werd gevraagd. Er is bewondering voor hun efficiënte vaccinatie- en testbeleid. Dit in tegenstelling tot het zwalkende, trage Nederlandse prikbeleid waar veel kritiek op was.

Het vaccinatiebeleid is zo'n geval waarbij samenwerking nuttig zou zijn geweest. Nederlanders konden de booster vaak al eerder in Duitsland halen dan in hun eigen land. Sommigen hadden hem puur uit rationeel belang nodig om op wintersport te kunnen, anderen wilden hem hebben omdat ze een onderliggende ziekte hadden. Duitse gemeenten verwelkomden de Nederlanders maar het moesten er niet te veel zijn. Het was eigenlijk de bedoeling dat alleen mensen die veel in de grensstreek woonden en werkten een prik zouden krijgen. Zo zou de grensstreek beschermd worden. Ze konden immers niet 'heel Europa' vaccineren. Dit staat haaks op het Europese ideaal dat er een zekere mate van gelijkheid is tussen burgers van landen en het helpt voor de bestrijding van de pandemie niet. Nu lijkt het er vooral op dat het twee aparte landen zijn en geen Europees project. De Euregio vond het een goede ontwikkeling dat Nederlanders in Duitsland een prik haalden. *'Het hoort bij het zijn van een goede buur'* (Borgerink, 18 december 2021).

De premiers van de deelstaten wilden de grens dicht maar de algemene tendens was dat de grens open moest blijven voor klein grensverkeer. De grens bleef open maar er werden wel barrières opgeworpen doordat je een coronabewijs nodig had om het land in te komen en doordat je je moest aanmelden bij langer verblijf. Als de grens gesloten zou zijn, zou dit tot problemen hebben kunnen leiden in de Duitse industrie omdat grondstoffen via Nederlandse havens naar Duitsland getransporteerd worden (Van der Velde et al., 2021). Buiten de fysieke grens om waren ook activiteiten in Duitsland zelf minder toegankelijk door het 2G beleid. Er waren dus flinke verschillen tussen het Nederlandse en Duitse beleid dat in Den Haag en Berlijn bepaald werd. Daar begrijpen ze de dagelijkse realiteit niet. Het zou bijvoorbeeld betekenen dat je als Nederlander niet naar Kleve zou mogen maar wel als Klevenaar naar de andere kant van Duitsland zou kunnen. Hier was veel kritiek op: beleid zou beter op elkaar afgestemd moeten worden en meer flexibiliteit is gewenst in noodsituaties.

Waar veel artikelen nadruk leggen op de verschillen in regels tussen landen, geeft de Duitse ambassadeur juist aan dat de landen op een vergelijkbare manier moderniseren. Vanwege de export zijn ze afhankelijk van elkaar. Het pragmatische Nederland kan leren van de Duitse auto-industrie en stedelijke planning. De Nederlanders kunnen verdienen aan de Duitse economie. Het land vergroent. Het leven in beide landen is goed.

De Duitsers zijn verbaasd over de geweldsuitbarstingen in Nederland want Nederland wordt als lief (als ze Duits spreken), ongevaarlijk en sympathiek gezien. Protesten in Duitsland worden als vreedzaam bestempeld. Soms worden er door tegenstanders van het Duitse coronabeleid woorden gebruikt als nazipraktijken of dictatuur. Verder wordt de oorlog niet gebruikt om vijandigheid tegenover beide volken uit te drukken. De gemeenschappelijke geschiedenis wordt juist als kans gezien en wordt bijvoorbeeld getoond op film tijdens een bevrijdingsfestival. Corona heeft laten zien dat vrijheid niet vanzelfsprekend was en dat de fysieke grens terug kwam. Vriendschap en wederzijdse waardering zijn nu kenmerkend voor de relatie tussen beide landen. Gemengde huwelijken worden bijvoorbeeld normaal gevonden.

Geografisch gezien berichten de Nederlandse kranten over de grensstreek en het Ruhrgebied dus vooral over de deelstaat Nordrhein-Westfalen [NRW] met als belangrijke economische motor Düsseldorf. Deze gemoedelijke stad is zowel zakelijk als toeristisch in trek bij Nederlanders. De uitwisseling met NRW is uitstekend. Er zijn echter nog meer deelstaten en er wordt te veel in deelstaten gedacht. Berlijn (en de trein hier naartoe) is populair onder jongeren en 'Duitsland is

wel oké'. Sowieso worden internationale treinen populairder door de toenemende vlieschaamte. Oost-Duitsland komt naar voren als ongevaccineerd en is tegen het nationale gezag. Nederlanders houden van de bergen, bijvoorbeeld het Schwarzwald en Duitsers houden juist van de zee. Nederlanders in Zeeland vinden het vervelend dat er zoveel Duitsers komen. Het zijn er te veel en ze zorgen voor overlast. *'Nee, nee, nee, ga weg'* (Reddit, 2021), ze zijn ze liever kwijt dan rijk. Echter, in 2021 kwamen er minder Duitsers naar Nederland. De omzet werd wel goed gemaakt door Nederlanders die in eigen land bleven. *'Nederland geniet bij de Duitsers een bijzonder goed imago'* (Van Huet, 28 december 2021). Dat komt mede door klassieke schilders, voetballers, het koningspaar en Max Verstappen. Ze hebben geen hekel aan elkaar en sport verbindt. Nederlanders bewonderen Merkel. Duitsers zijn kritisch op Rutte.

Er is volop aandacht in de Nederlandse media voor de Duitse verkiezingen maar dat betekent nog niet dat de lokale bevolking er zich ook mee bezig houdt. De uitslag van de verkiezingen kan gevolgen hebben voor de aangrenzende provincies. Daarnaast maakt het uit wie Bondskanselier wordt: Laschet die al gefocust is op Nederland of Scholz die minder affiniteit heeft met zijn buurland. Beide mannen zouden 'echte Duitse degelijkheid' hebben. Voor de provincie Overijssel is de uitslag bepalend voor de verbetering van de intercityverbinding tussen Zwolle en Münster. Nu is het al mogelijk om op steeds meer plekken met de Nederlandse OV kaart op Duitse stations in te checken. Ook is er angst dat er Duitse windmolens en zonneparken te zien zullen zijn in Nederland als er een linkse regering komt. Verhoging van het minimumloon kan gunstig zijn voor Nederlanders die in Duitsland werken. Voor de Duitsers zelf zal er meer ingezet worden op digitalisering. Dat kan ook handig zijn voor Nederlanders die nu nog naar een wifi hotspot moeten zoeken of die niet met een bankkaart kunnen betalen. Duitsland wordt als digitaal achtergesteld gezien ten opzichte van Nederland en auto rijden zal ontmoedigd worden in dit echt op de auto gerichte land. Hier is de auto meer een noodzaak dan in Nederland. In ieder geval zal de samenwerking voortgezet worden, bijvoorbeeld op het gebied van waterstof wat banen oplevert, waterbeheer en openbaar vervoer. Kennis over de energietransitie kan gedeeld worden via universiteiten of ondernemingen. Beter samenwerking is nodig want de al bestaande verbanden waren van te korte duur en leverden te weinig op. Vriendschap is noodzakelijk. Samenwerking op alle bestuurslagen zou een beter effect moeten geven. Voorbeelden van verbanden die nu al bestaan, zijn de stedenband tussen Enschede en Münster, militaire oefeningen, aanpak van criminaliteit en de Euregio. Münster is een symbolische plek omdat hier in 1648 de Republiek werd erkend. De samenwerking is voor Enschede een kans om minder naar het westen van het land te kijken en meer naar Duitsland.

De taalbarrière die geslecht moet worden zal de samenwerking zeker tegemoet komen. Scholen in het oosten van Nederland vinden dat Duits weer vaker verplicht moet worden als schoolvak alleen begrijpt de politiek dat niet in het westen. Nu heeft het een te stoffig imago. Leerlingen zijn minder gemotiveerd om het te leren en er is een lerarentekort. Er is veel concurrentie van de talen Spaans en Chinees. Duitse studenten lijken de taal van hun buurland in tegenstelling tot Nederlandse scholieren goed te kunnen spreken. Dit geldt niet voor alle Duitsers. Vooral ouderen willen in Nederland in het Duits bediend worden tot ergernis van veel Nederlanders. Het zou op prijs gesteld worden *'als iemand op zijn minst kan vragen of de andere persoon Duits verstaat'* (Reddit, 2021). Dat is dus niet het geval. Als Nederlanders het Duits niet begrijpen is Engels spreken voor Duitsers niet altijd mogelijk. Naast jongeren moeten ook volwassenen bijgespijkerd worden in de Duitse taal. De Grenslanprijs is in het leven geroepen om scholen te waarderen die leerlingen voorbereiden om op de Duitse arbeidsmarkt te gaan werken. Nu zijn nog niet alle diploma's geldig in het buitenland. Voor sommigen was het al fijn om in Duitsland te werken omdat de cultuur goed aansluit bij de persoon zelf.

4.1.2 Afbeeldingen

Wanneer er naar de afbeeldingen wordt gekeken die bij de krantenkoppen staan, blijkt dat er een onverzadigbare behoefte is om foto's van tankstations te plaatsen met wachtende auto's voor de pomp. De auto lijkt belangrijk te zijn aangezien de Autobahn veel te zien is en een Duits kenteken komt voorbij. Op Twitter delen mensen wat ze meemaken op de Duitse snelweg. Daarnaast is de trein een vervoersmiddel dat vaak afgebeeld wordt. Infrastructuur tussen Duitsland en Nederland is dus een hoofdpunt. De Duitse politiek is een terugkerend thema met als boegbeelden de politici Scholz, Laschet en Lauterbach. Ex-bondskanselier Gerhard Schröder wordt als landverrader gezien. Waar er in een van de krantenartikelen nog gezegd werd dat Nederland de Duitse verkiezingen negeert, lijkt dat nu dus niet meer het geval te zijn. Lokale politici zijn te zien bij samenwerkingsverbanden zoals bij het openen van een buslijn of het sluiten van een stedenband. Verder protesteren Duitsers, bijvoorbeeld tegen de coronamaatregelen maar vooral ook tegen kerncentrales en tegen de uitbreiding van de dagbouw in de 'Rheinische Revier'. Door deze protesten en treinen te laten zien, wordt Duitsland als een milieubewust land neergezet. Sport is ook een belangrijk thema wanneer het Nederlands elftal tegen Duitsland speelt, als Nederlandse spelers in Duitsland gaan spelen of als er wedstrijden van de Bundesliga zijn. Er zijn Nederlanders die fan zijn van de Mannschaft. Horeca, winkelstraten en winkelcentra komen regelmatig terug. Als eten/drinken is er bier, schnitzel en friet te zien maar niet opvallend vaak. Er is veel sensationeel nieuws waarbij afbeeldingen van hulpdiensten zoals de politie/brandweerauto en het plaats delict gebruikt worden maar bijvoorbeeld ook dorpen die overstroomd zijn geweest in de zomer van 2021. Sowieso zijn er veel afbeeldingen van dorpen en het landelijke gebied. De fysieke grens met een bord of een steen en Nederlands-Duitse vlaggen zijn standaardplaatjes. Wat betreft corona zie je ziekenhuizen, testcentra en vaccins. Carnaval en kerstmarkten komen als feest terug. Ook is er cultuur te zien: theater en een expositie rondom Joseph Beuys.

Wanneer er naar spotprenten wordt gekeken, valt op dat er veel aandacht is voor voetbal. Nederland wordt afgebeeld als oranje leeuw, Duitsland als zwarte vogel of kat. De adelaar is een symbool voor Duitsland. Er is bij de Nederlanders ergernis over het feit dat ze steeds van Duitsland verliezen. Verder zijn er zeer vaak toespelingen op de zin 'Wir schaffen das' van Mutti Merkel. Zij wordt als sterk gezien, hard werkend, tegen het homohuwelijk en is op de afbeeldingen niet blij. Het is jammer dat ze weg gaat. De Nederlander wordt als jolig neergezet. Hij steekt de norske Duitser de gek aan. Duitsers gaan naar het Nederlandse strand. Er zijn vaak grensovergangen te zien, soms in het kader van de vluchtelingen crisis. Een keer zie je een jong Nederlands kaasmeisje naast een oude Duitse vrouw met de tekst 'Het perfecte liefdespaar', een teken dat de landen goed met elkaar om kunnen gaan. De oorlog wordt af en toe genoemd bijvoorbeeld wanneer het verliezende Duitsland na een sportwedstrijd niet vergeleken kan worden met de situatie in de jaren dertig. Nederlanders zeuren bij het tonen van hun coronapas (Blèèh, kannie, doe ik nie!), Duitsers doen wat er van hen gevraagd wordt.

4.1.3 Discussie

De Nederlanders gingen in de lockdownperiodes massaal naar Duitsland voor producten en diensten, zoals de horeca, die niet in Nederland verkrijgbaar waren. Duitsland staat bekend om zijn bier, schnitzel en friet. De komst van de Nederlanders was aan de ene kant positief voor de omzet van Duitse ondernemers. Aan de andere kant zorgde de toename voor ergernis door het gedrag van de Nederlanders. Het was vooral een rationele keuze om naar Duitsland te gaan. Vaak wordt benadrukt dat Duitsers de regels goed opvolgen. Ondanks dat Duitsland 'dichtbij' is, werden er nieuwe dingen ontdekt in het buurland. Het efficiënte Duitse coronabeleid werd afgezet tegen het trage Nederlandse beleid. Coronaregels verschilden per land. Ze zouden op Europees niveau beter op elkaar afgestemd moeten worden. Er is al veel samenwerking maar het

kan altijd beter. Contact met de ander begint bij het kennen van elkaars taal. Nu is er nog een taalbarrière. Toch worden de landen als elkaars gelijken gezien. Nederland heeft een goed imago bij de Duitsers, de Nederlanders zijn overwegend positief over de Duitsers. Ze zijn afhankelijk van elkaar. Duitsland is een groen land met snelle treinen. De treinverbinding moet verbeterd worden. Of dat gaat gebeuren is deels afhankelijk van de uitslag van de Duitse verkiezingen, waar veel aandacht voor is. Aan de ene kant is het land modern door de snelle energietransitie, anderzijds is het in sommige opzichten conservatief. Met de auto kun je er goed terecht om te tanken. Op afbeeldingen is de rivaliteit te zien rondom voetbal. Ook Merkel is vaak te zien.

4.2.1 Duitse media

Nu volgt het perspectief vanuit de Duitse media.

Doordat Nederlanders de lockdown zat waren, gingen ze naar Duitsland om vooral te winkelen, naar de horeca en de bioscoop te gaan. Dit ging in tegen het advies van zowel Nederland als Duitsland om niet te komen. Aan de ene kant zijn de Duitsers hier blij mee want het heeft hun omzet gered. Het is niet zo dat ze meer omzet dan normaal hebben gehaald maar eerder dat het omzetverlies door het wegblijven van de Duitse klanten wordt gecompenseerd. Duitsers bleven weg omdat ze voorzichtig zijn zodat ze niet besmet raken. De Duitsers zijn over het algemeen enthousiast over de toename van de (altijd al aanwezige) Nederlanders vanwege de financiële voordelen die het geeft. Ze zijn een aangename gast, voelen zich welkom, zijn geliefd en hebben een goed humeur. Winkeliers die Duitsers als belangrijkste klantengroep hebben, verdienen niet veel aan de Nederlanders. Niet alle Duitse winkeliers profiteerden dus. Over het algemeen hielden de Nederlanders zich goed aan de regels. Anderen waren kritischer: zij ervoeren dat de Nederlanders geen mondkapje droegen, de QR code niet wilden laten zien, discussies voerden en geen afstand hielden. Ook hebben ze voor 'leeggekochte schappen' gezorgd. De Edeka in Kleve kon de grote drukte niet bijbenen. De drukte kwam te onverwacht.

Dat Nederlanders zich niet aan de regels hielden ligt aan het feit dat ze erg op hun vrijheid gesteld zijn. *'Die vrijheid is in Nederland traditioneel een groot thema, ze ligt in de identiteit van het land' (Oversteegen, 19 april 2021a)*. Zelfs het onder Duitsers populaire koningspaar kon het niet laten om naar Griekenland te gaan voor hun vakantie terwijl dat niet de bedoeling was. Ook door de vele protesten tegen de maatregelen die genoemd werden, blijkt dat velen hun vrijheid niet aan de kant wilden zetten. Nederland zet bij het bestrijden van de pandemie in op eigen verantwoordelijkheid en het aantal bezette ziekenhuisbedden. Dit is in tegenstelling tot de Duitsers die veiligheid en gezagsgetrouwheid voorop stellen. Duitsers hechten meer waarde aan de besmettingscijfers per week. Voor hen is het heel normaal dat je een mondkapje draagt. Regels zijn nu eenmaal regels. Er is meer begrip voor. De Duitsers zijn verbaasd dat de Nederlanders zo moeilijk doen over het mondkapje. Nederlanders verklaren de Duitsers juist voor gek. Een man op Twitter (2022) stelt zelfs dat *'ze nog net zo volgzzaam als in de Tweede Wereld oorlog zijn'*. Echter moet de nuance aangebracht worden dat niet alle Nederlanders tegen het mondkapje zijn. Door het niet tijdig invoeren ervan speelt Nederland met leven en dood. Rutte neemt een risico door het uitvoeren van een *'experiment met het levende object'* (Hesse, 26 oktober 2021). Hij grijpt te laat in en kijkt alleen maar toe. Wel kan hij zijn verontschuldigen aanbieden voor het maken van verkeerde keuzes. Net als de koning die sorry zegt voor zijn vakantie in Griekenland. Hetzelfde geldt voor de oorlogsmisdaden tijdens de koloniale oorlog in Indonesië. Sommige Nederlandse steden erkennen het slavernijverleden. Er is zelfreflecterend vermogen. Schuldbewustzijn is bij Duitsers terug te zien in het betalen van het Holocaust monument in Amsterdam.

Het slechte beleid van Rutte en de illegale kroegopeningen in Valkenburg blijven niet zonder gevolgen. De Duitsers moeten voor onze patiënten zorgen als het misgaat wanneer de cijfers weer oplopen. Duitsland is de held die Nederlanders opvangt en tijdig ingrijpt. Een deel van de Nederlanders ziet geen gevaar. Ze vinden het mondkapje niet nodig. *'De Nederlanders 'fremdeln' met het mondkapje' (Oversteegen, 19 april 2021a)*, ze zetten zich er sterk tegen af. Ze zijn ontspannen, soms laks. Nederlanders die naar Duitsland gaan en zich wel gewoon aan de regels houden, zien dat niet als ondermijning van het Nederlandse lockdownbeleid. Aan de andere kant zijn er ook Duitsers die geen verband zien tussen de komst van de Nederlanders en hogere infecties. De president van Nedersaksen heeft de Nederlanders hier wel van beschuldigd als een van de weinigen en wil weer controles invoeren. Nederlanders moeten niet de schuld krijgen van de infecties volgens de meerderheid. Sommige Duitsers gaan juist naar Nederland voor de vrijheid en doen dus hetzelfde.

Nederland heeft niet meer de controle over besmettingscijfers die hoger zijn dan in Duitsland, de ziekenhuizen kunnen het niet meer aan, het is lastig om een testafspraak te maken en het vaccineren zorgt voor een verkeerschaos in Zuid-Holland (wat totaal irrelevant nieuws is als je in het Ruhrgebied woont). Ziekenhuizen staan er alleen voor. De booster is noodzakelijk. Limburg is de coronabrandhaard van West-Europa waar carnaval een verspreider van het virus was. Nederland is dus in een noodsituatie alleen zien ze dat zelf niet. Om dat te uiten wordt de uitdrukking 'Holland in Not' gebruikt wat twee dingen kan betekenen: er is een echte noodsituatie aan de hand of er wordt op een ironische manier duidelijk gemaakt dat iemand een 'noodsituatie' overdrijft (Gladel, 2022). Aangezien Nederland de noodsituatie onderschat is het aannemelijk dat er hier een echte noodsituatie bedoeld wordt. Of de Duitse auteurs overdrijven de situatie zelf licht ironisch. Eigenlijk zou er 'Niederlande in Not' gezegd moeten worden want de term 'Holland' is al een paar jaar minder gebruikelijk.

Nederland is niet alleen wat betreft corona in nood. Naast de coronacrisis zijn er verschillende politieke zaken die niet goed lopen. Er is ook nog de woningcrisis waarbij mensen geen huis kunnen vinden. Boeren kunnen hun werk niet meer doen door de stikstofcrisis en Groningers hebben last van aardbevingen. Mensen met een buitenlandse achtergrond zijn zwaar benadeeld door de toeslagenaffaire. Corona heeft deze groepen hard geraakt. Zij hebben geen vertrouwen meer in de overheid, zeker na eindeloze coalitie onderhandelingen. Ze zijn geneigd om te demonstreren. De gehavende maar ervaren en fietsgrage president Rutte moet de sociale ongelijkheid aanpakken. Verandering is nodig om dat te bewerkstelligen. Niets raak deze 'Teflon Mark' (Engel, 10 januari 2022), ondanks zijn fouten. Het Nederlandse zelfbeeld is geknakt. Nederland dacht altijd dat *'dat wij een van de bestgeorganiseerde landen van de wereld zijn. Samen met Duitsland'* (Schneider, 17 juli 2021). Dat is verleden tijd. Positief is dat er geïnvesteerd wordt in groene energie en dat er meer vrouwen in de regering zitten. Een ander probleem is de criminaliteit. Drugsbendes lijken de overhand te krijgen. Ze zorgen voor veel slachtoffers zoals Peter R. de Vries. De moord op hem bracht een shock te weeg in Nederland. Dit delict is mogelijk drugsgerelateerd. Nederland was lang te tolerant wat betreft drugsbeleid. Het land leek vooruitstrevend te zijn. Nu blijkt hoeveel ellende het veroorzaakt heeft. Als Nederland niet snel ingrijpt, bestaat de kans *'volledig een narcostaat te worden'* (Schneider, 17 juli 2021). Het veel Nederlandse drugs ontvangende Duitsland mag niet dezelfde fouten maken als Nederland bij het legaliseren van cannabis. Anderen vinden Nederland juist niet zo lief, open en tolerant. De kritiek op een programma met naakte mensen wordt als een terugval gezien in het liberale denken. Het duidt op meer preutsheid en meer taboes. Prostituees in de Amsterdamse binnenstad mogen niet meer bepalen waar ze werken. Er is een door de staat gereguleerde gentrificatie ontstaan waarbij niet iedereen meer kan doen wat hij of zij zelf wil.

De Duitsers komen veel naar Nederland om te ontspannen, veelal op feestdagen in de lente of herfst. Daar vinden ze het op sommige plekken te druk en worden hier niet goed van zoals in Katwijk. Of ze worden raar aangekeken als ze een mondkapje dragen. In de lente van 2022 is het nog gevaarlijker om naar Nederland te komen vanwege het afschaffen van de quarantaineplicht. Omdat Nederland een hoogrisico gebied was, kwamen er in de zomer van 2021 minder Duitsers naar Nederland. Ze bezoeken vooral de kust (Zeeland, Friesland) en de grote steden in de Randstad. Zeeland staat bekend om mosselen en historische stadjes. Dorpen zien er in Nederland ontspannener, grappiger en rustiger uit. Daarnaast gaan ze naar steden direct aan de grens zoals Venlo of Roermond waar Nederlanders gewend zijn aan Duitsers en ook wel wat Duits kunnen spreken. Sowieso zijn dit de gebieden waar de meeste berichtgeving vandaan komt: de Randstad, de kust en de grensstreek. In Venlo is als enige een heel ander beeld te zien dan in Katwijk. De burgemeester was bang dat de Duitsers voor besmettingen zouden zorgen en daarom wilde hij 2G invoeren en de stad afsluiten. Duitsers zochten de drukte juist op en overtraden net als de Nederlanders de afstandsregel. De Nederlandse bevolking lijkt zelf veelal geen probleem in de toename van Duitsers te zien. Grensbewoners merken dat de grens *'een vloek en zegen tegelijk is' (Oversteegen, 12 april 2021b)*. Als de Duitsers niet komen, is dat een groot probleem, als ze wel komen is dat heel fijn. Dat de grens open bleef was erg belangrijk. Er waren enkele grenscontroles waarbij ook drugs gevonden werden bij Nederlanders. Het is vrij irrelevant om het te noemen dus je zou kunnen zeggen dat het wel aan het stereotype 'Nederland drugsland' bijdraagt.

Zo als Duitsers naar de kust gaan, zo gaan Nederlanders graag naar de bergen in Zuid-Duitsland of het Sauerland. Wat een volk niet heeft, zoekt het ergens anders op. Daarvoor moet je reizen. Nederland wordt als een reislustig volk gezien. Zowel Duitsers als Nederlanders kamperen. Verder houden Nederlanders van cultuur, naar de kapper gaan en wintersport. De wintersportplaats Winterberg is zelfs vernederlandst. De Duitse economie is van Nederlanders afhankelijk.

Duitsland heeft bij hen een goed imago. Ze gaan zelfs op muziekreis waar bekende zangers smartlappen zingen. Of ze gaan naar de kerstmarkt in bijvoorbeeld Düsseldorf waar ze glühwein drinken. Sowieso houden Nederlanders van alcohol. Ze eten in Duitsland currywurst, schnitzel en friet. Ze komen met de auto of de bus. Je kunt ze herkennen aan de gele kentekens. Ondanks de komst met de auto wordt Nederland als een echt fietsland gezien. Dat Nederlanders alles op de fiets doen is een mythe en de huidige fietspaden zijn te smal geworden. Duitsland kan van de Nederlandse planning van straten leren. Elektrische fietsen en auto's zijn populair. Nederland loopt hierin voorop. Het probleem is wel dat de stroomcapaciteit te laag is en dat het aandeel groene energie vrij laag is.

Duitsers houden van Nederlands eten. Typisch Nederlandse producten zijn pindakaas, Joppiesaus, stroopwafels, hagelslag, rollade, kibbeling en vla. Op de 'Hollandmarkt' in Gelsenkirchen en Krefeld presenteerden Nederlandse handelaren zich met drop, noten, bakwaren, (gaten)kaas, vis, worst, frikandel, groente en fruit (uit kassen), planten, bloemen, stoffen en klompen. Het buurland wordt hier neergezet als een agrarisch land. Tegenwoordig wel met innovatieve voedselabrieken. Nederlandse handelaren tonen zelf dat dit typisch Nederlandse producten zijn dus je kunt de Duitsers er niet van beschuldigen dat ze het als Nederlands zien. Nederland draagt hier zelf bij aan de beeldvorming. In Venlo kun je goed friet eten, natuur bezoeken en boodschappen doen bij 'Die 2 Brüder von Venlo'. Waar Venlo veilig is tegen zeespiegelstijging, loopt de Randstad de kans om onder water te komen. Er wordt onderzoek gedaan naar klimaatverandering in dit kwetsbare land. Het is goed in sluizen bouwen en heeft grote havens. Het is geen strijd tegen het water maar er wordt gebruik gemaakt van de natuur zelf om overstromingen te voorkomen.

Traditioneel worden Nederlanders als gierig gezien. Aan de ene kant wordt dit beeld bevestigd. Ze rekenen rationeel: *‘Wenn die Niederländer ihren Corona-Test selbst bezahlen müssen, lohnt sich der Einkauf bei uns finanziell nicht mehr. Das ist eine ganz einfache Rechnung’* (Oversteegen, 12 april, 2021b). Als iets te duur is dan doen ze het niet. Benzine en alcoholische drank willen ze zo goedkoop mogelijk hebben. Gratis parkeren is aantrekkelijk. De Nederlandse overheid geeft te weinig compensatie aan ondernemers. Aan de andere kant geven Nederlanders juist veel geld uit in Duitse winkels. Ze zijn *‘met fooi vrijgevig’* (Lodahl, Pavetic & Esch, 22 december 2021).

4.2.2 Afbeeldingen

Op de afbeeldingen die bij de krantenkoppen staan, zijn veelal horeca, supermarkten en winkelstraten te zien. Wat betreft eten en drinken, zie je friet en Heineken bier. De Amsterdamse grachten met grachtenpanden en boten worden vaak afgebeeld. Sowieso is er vaak water te zien met de daaraan verbonden molens. Het strand (op Texel) en de zee zijn populair bij de Duitsers. Ook Nijmegen en Venlo zijn vaker te zien. Daarnaast komt voetbal vaak aan bod met het Nederlands elftal en Louis van Gaal als bondscoach. De derby Nederland-Duitsland is belangrijk. Ook andere sporten zoals schaatsen, de Vierdaagse en handbal zijn te zien. Mark Rutte, Linda de Mol, Max Verstappen en de koninklijke familie komen vaak terug. Het toont aan dat de koninklijke familie populair is in Duitsland. Verder ligt de nadruk op vrijetijdsbesteding. Voorbeelden hiervan zijn musea, pretparken (De Efteling), de camping met campers en caravans, vuurwerk, natuur, de Floriade, het Drielandenpunt, feestvierders en dieren. Eén foto is er van kasgroente. Er worden foto's getoond van Nederlandse auteurs. Duitsers lezen verrassend genoeg Nederlandse boeken. De tulp is nog steeds een symbool voor Nederland net als de fiets en de Nederlandse vlag. Een ander vervoersmiddel dat vaker terug komt is de trein op stations. Grensborden worden afgebeeld bij snelwegen. Tanktoerisme bleef voor de Duitsers niet ongezien. Nederland wordt afgebeeld als een protesterend land. In slechte zin bij corona rellen, in goede zin bij feministische demonstraties. Afdankte mondkapjes laten zien dat Nederland klaar is met corona. Soms worden plaats delicten getoond met hulpdiensten in relatie met de moord op Peter R. de Vries. Drugs zijn een belangrijke bron van criminaliteit. Stukjes Nederlandse geschiedenis worden getoond: Anne Frank, het Holocaust monument en een Duitse begraafplaats. Dit laat weer zien hoe belangrijk de gezamenlijke geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog wordt gevonden. Ook niet aan de oorlog gerelateerde geschiedenis wordt getoond: een kasteel, het meisje met de parel, Mondriaan en het Ketikoti festival.

De Duitse cartoons tonen veelal voetbal en de rivaliteit tussen beide landen. Het kan er hard aan toe gaan tijdens de wedstrijd. Nederlanders *‘willen niet in een wereld leven, waarin Duitsers het mooiste voetbal spelen’* en Nederlanders willen eindelijk *‘Weltmeister’* worden. Nederland heeft een koning, Duitsland is koning voetbal. Beatrix rijdt rond in een oranje caravan. De kleur oranje komt vaak terug. Willem Alexander en Maxima komen dom lachend over. Ze begrijpen volgens de cartoon niet dat het tijdens de overstromingen niet handig is om Duitsland te bezoeken. Hier zie je het stereotype domme Hollander terug. Verder zijn er veel kaas, klompen en caravans te zien. Zelfs de douane is een kaas wat er op duidt dat Nederland geen strenge controles uitvoert en laks is. Het kaasmeisje wordt er door Erdogan op gewezen dat ze ook een hoofddoek heeft. Wat betreft politiek wordt Geert Wilders als nazi afgebeeld. Door te zeggen: *‘beste Moffen, eerst Holland, dan Frankrijk en dan zijn jullie aan de beurt’*, geeft hij aan dat Nederland superieur is. Verder is Nederland gierig bij het geven van leningen aan andere Europese landen. Op het vlak van corona is *‘Holland’* weer *‘in Not’*. Naar Nederland afreizen is niet slim. Ze blijven ontspannen wiet roken, drugs smokkelen, naar het Red Light district gaan en het is een belastingparadijs.

4.2.3 Discussie

Over het algemeen zijn de Duitsers positief over de Nederlanders. Ze worden graag ontvangen in Duitsland. De lakse houding over de coronaregels zorgt soms voor irritatie bij Duitsers. Het zijn vooral de overheden die de ander niet in hun land willen hebben en in mindere mate de bevolking die de ander vaak niet problematisch vindt. Als Duitsers naar Nederland gaan leidt dit soms tot onaangename verrassingen. Nederlanders houden van vrijheid en maken zich niet zo snel druk over dingen. Duitsers hebben de coronasituatie beter onder controle dan de Nederlanders. Duitsland doet goed werk door Nederlanders in het ziekenhuis op te vangen. Nederland is in nood doordat het verzeild is geraakt in verschillende crises. Politiek gezien gaat het ook niet altijd goed. Weggezakkt vertrouwen zorgt voor protesten. Nederland is soms te tolerant zoals bij het drugsbeleid. Op andere momenten lijkt de tolerantie en openheid verdwenen. Het heeft te kampen met klimaatverandering maar weet hier wel innovatief mee om te gaan. Ze houden van reizen, voetbal en zijn soms gierig. Op cartoons zijn dit soort traditionele stereotyperingen terug te zien. Bepaalde producten (uit de landbouw) worden als Nederlands getypeerd. Een deel van de artikelen gaat feitelijk over de regels en besmettingen, andere artikelen focussen sterk op toeristische activiteiten.

4.3.1 Vergelijking Nederlandse en Duitse media

In beide landen staan de corona regels centraal die in het buurland gelden en de gevolgen die het te weeg brengt voor de eigen en de andere bevolking. Het testbeleid, de besmettingen en de situatie in de ziekenhuizen komen vaak naar voren. In de Nederlandse kranten is er overwegend meer aandacht voor de Nederlanders die naar Duitsland gaan (voornamelijk de grensregio en het Ruhrgebied). De Nederlanders hebben door de lockdown ontdekt dat er voor vrijwel elke activiteit in Duitsland een substituuut is zoals sport of de kapper. De Nederlanders gaan naar Duitsland omdat het goedkoop is en ze houden van alcohol. Duitse kranten bevestigen dat beeld. Duitsers houden het bij winkelen en een strandvakantie in Nederland. Voor Duitsers die zich in Nederland bevinden is weinig aandacht in Nederlandse kranten. Duitsers vinden het over het algemeen prettig als de Nederlanders komen en Nederlanders vinden het fijn om in Duitsland te zijn. Duitse kranten geven een gevarieerder en evenwichtiger beeld. Zij berichten zowel over Nederlanders in de Duitse grensstreek en het Ruhrgebied als over de coronasituatie in Nederland. Duitsers worden in Duitse kranten geïnterviewd in de Nederlandse grensstreek, de Randstad en de kustgebieden. Op deze streken ligt de nadruk in Duitse media. Nederlandse media interviewen het vaakst landgenoten die woonachtig zijn in het buurland.

De Nederlandse artikelen zien Duitsland vooral als een land waar je naartoe gaat voor je plezier en uit rationele economische overwegingen. De vele Nederlanders zorgden voor ergernis maar door iets harder te werken zouden de Duitsers dit wel aan kunnen. De Duitse artikelen geven een ander beeld. Zij benadrukken nog meer dat de Nederlanders zich niet aan de regels houden, met name in Nederland zelf. Nederlanders zouden bijvoorbeeld in Kleve alles opgekocht hebben. Het had grote impact op de stad. Opvallend is dat het gele kenteken in beide landen symbool staat voor de Nederlander die de grens oversteekt. Over witte kentekens van Duitse auto's wordt niet gesproken. Nederlandse kranten berichten positief over het Duitse coronabeleid. Nederland zou te traag zijn met vaccineren. Omgekeerd vinden Duitse kranten dat Nederland laks is met de regels. Dit is een gevolg van de vrijheid die belangrijk wordt gevonden in Nederland. Het land is zelfs in nood. De Duitsers zien dat het fout gaat maar de Nederlanders hebben dit zelf niet door. Toch zijn beide landen het erover eens dat de Nederlandse lockdown goed was voor de Duitse omzet. Nederlanders die naar het buurland gingen werden als overwegend positief gezien. Ondanks dat ze niet door iedereen gewaardeerd werden, kregen ze niet de schuld van hogere

besmettingscijfers. Uit zowel Nederlandse en Duitse kranten blijkt dat Duitsers vriendelijk zouden zijn. Beide landen zijn vreedzaam, vinden hun gemeenschappelijke geschiedenis belangrijk en beiden hebben een overwegend goed imago. Ze zijn er van overtuigd dat betere samenwerking nodig is tussen beide landen. Ze kunnen van elkaars problemen leren. Politiek gezien is er aandacht voor elkaars verkiezingen. Voor de Nederlandse media is het belangrijk welke invloed de nieuwe regering zal hebben op Nederland. Duitsers zijn minder geïnteresseerd in de gevolgen die de uitkomst voor Duitsland heeft. Ten slotte kan gezegd worden dat beide verhalen redelijk een weerspiegeling van elkaar vormen. Wat betreft de Nederlandse superioriteit die er eerst was (Strüver, 2005b) lijken de rollen omgedraaid. De Duitse kranten lijken nu in te spelen op goed gedrag want ze zien zichzelf als helden die de noodlijdende Nederlanders moeten redden.

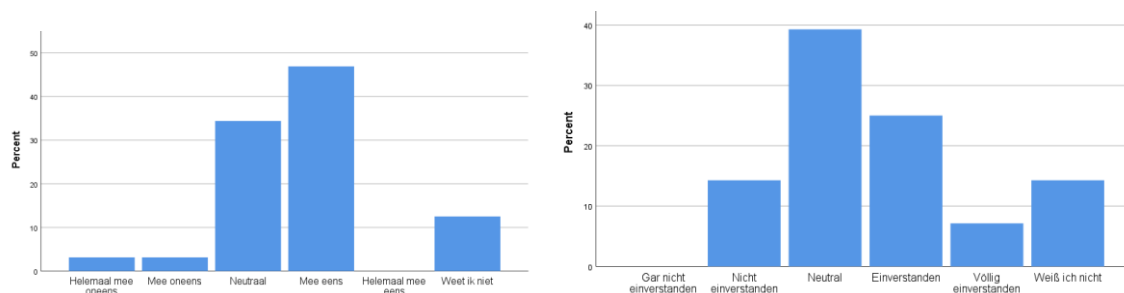
4.3.2 Afbeeldingen

Beide landen laten foto's zien van treinen, grensborden, voetbal, plaats delicten, protesten, politici, winkelstraten, horeca en carnaval. Er zijn dus veel overeenkomsten. De Duitse afbeeldingen leggen iets meer de nadruk op steden, de Nederlandse meer op dorpen. Vooral Amsterdam is populair bij de Duitsers. Nederland focust vrij veel op tankstations, dagbouw en overstromingen. De Duitsers zijn meer op vrijetijd gericht zoals het bezoek aan musea, pretparken, het strand en de natuur. Zij leggen meer nadruk op de Nederlandse geschiedenis. De Duitse afbeeldingen zijn net wat meer stereotype door de tulpen, het strand en de historische gebouwen. Wanneer er naar de zeer stereotype cartoons gekeken wordt zijn voetbal en politiek belangrijke thema's. Merkel wordt in Nederland afgebeeld, Wilders in Duitsland.

4.4 Enquête en interviews

Nu er een beeld is geschetst van de percepties en gebeurtenissen tijdens de coronacrisis, is duidelijk geworden welke thema's belangrijk waren in deze periode. Door middel van het (uit)voeren van interviews en enquêtes wordt dieper in gegaan op bepaalde punten.

4.4.1 Media

Afbeelding. 3. 'In de media is voldoende aandacht voor Duitsland'. Links: NL. Rechts: D.

De media zijn dus een belangrijke bron die invloed heeft op de beeldvorming over andere landen. Maar hoeveel mensen vinden dat media, bijvoorbeeld die in de discourse analyse zijn gebruikt in dit onderzoek, voldoende aandacht besteden aan het buurland? Daar is een tweedeling in te zien. 47% (NL) en respectievelijk 32% (D) zijn het (volledig) eens met de bovengenoemde stelling in afbeelding 3. Aan de ene kant heb je mensen die vinden dat er meer aandacht zou moeten zijn. Kools (2022) zegt hierover: *'ik kan me niet heugen wanneer er verkiezingen zijn, dan krijgt Duitsland al wel aandacht maar stel dat er een groot ongeluk gebeurd is of criminaliteit dat hoor*

je nauwelijks'. Bijlsma (2022) vindt dat het nieuws uit Duitsland goed wordt gevolgd en dat het beeld dat gegeven wordt niet verkeerd is. Er is vooral aandacht voor praktische zaken en politieke besluiten. Wel zou de diversiteit binnen het land en de verschillende culturen meer nadruk mogen krijgen. Het zwaartepunt ligt toch op het westen. Wat onderbelicht blijft *'is de diversiteit in Duitsland tussen bijvoorbeeld regio's. De Nederlandse media zien Duitsland wel heel erg als één ding. Je hebt Duitsland als één land en wat minder als vandaag zijn we in Baden-Württemberg of ergens in het noorden. Dat je daar heel andere dialecten hebt bijvoorbeeld en heel andere culturen dat komt niet per se in de media voor'* (Bijlsma, 2022). Zo wordt het Oktoberfest bijvoorbeeld 'ontvoerd' door te zeggen dat het iets heel Duits is terwijl het uit Beieren afkomstig is.

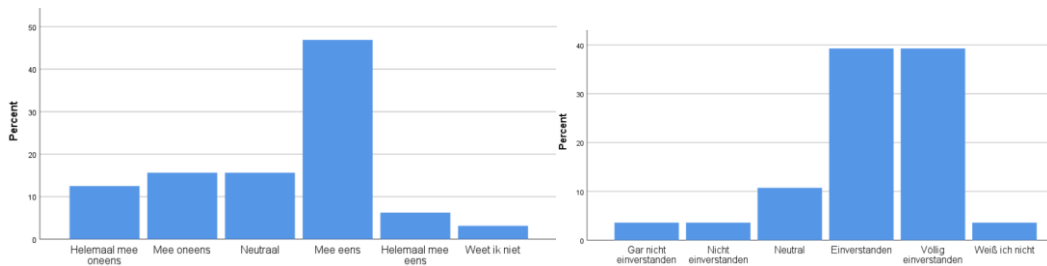
Aan de andere kant zijn er mensen die vinden dat de hoogtepunten voldoende belicht worden. Het belangrijkste is dan dat er informatie gegeven wordt die relevant is en die direct betrekking heeft op de eigen regio (VVV Winterswijk, 2022). Cornelissen (2022) geeft aan dat er altijd wel een rubriek met nieuws uit Nederland is met de grote lijnen. Het gaat dan vooral om informatie uit de grensstreek en de Randstad. Belangrijke politici en het koningspaar zijn vaak te zien. Toerisme is een thema dat veel aan bod komt. Meer landelijk nieuws aanbieden zou niet nuttig zijn omdat iemand in Kleve zich niet snel zou interesseren voor bijvoorbeeld politiek in Rotterdam. Bij Peimann (2022) zie je de lokaliteit ook weer terug. Zij vindt dat er een positief beeld over de grensstreek wordt gegeven omdat verslaggevers er zelf baat bij hebben om hun eigen regio in een goed daglicht te zetten. Daarnaast is het belangrijk om te weten wat er een paar kilometer verderop gebeurt. Ten eerste omdat politieke beslissingen direct zichtbaar zouden zijn zoals hernieuwbare energie, denk aan windmolens of zonneparken, of de reactivering van de spoorlijn Nijmegen-Kleve. Ten tweede kan er geleerd worden van de aanpak van problemen in het buurland. Ook Baier (2022) vindt dat Duitse media een positief, genuanceerd beeld verkondigen. Nederland doet het goed op het gebied van verduurzaming wordt gezegd. Het tijdschrift Der Spiegel gaf een iets meer stereotype beeld door een kaasmeisje af te beelden terwijl er niet een directe link was met de inhoud. Diersen (2022) legt juist nadruk op het beeld dat nationale leiders via de media naar buiten brengen. Merkel heeft een goede indruk achtergelaten en Scholz bouwt op dezelfde manier verder om de Europese gedachte te tonen.

4.4.2 Grensverkeer

De meest genoemde redenen voor Nederlanders om naar Duitsland te gaan het afgelopen jaar zijn winkelen/boodschappen doen (38%), horeca bezoeken (25%) en stad of dorp bezoeken (22%). Dat de economische Indexwaarde in Kleve een van de hoogste is en dat er buitenproportioneel veel supermarkten zijn is dan ook geen toeval (Berens, 2022). In de interviews worden verder nog vakantie en tanken veel genoemd. De meest voorkomende frequentie voor het oversteken van de grens zijn 1 keer per 2 maanden (31%), 1 keer per half jaar (25%) en meerdere keren per maand (19%).

Aan de Duitse kant staat winkelen ook op nummer één met 61%, stad of dorp bezoeken, vakantie komt daarna (43%) en horeca bezoeken komt ook veel voor (40%). Deze activiteiten gebeurden het afgelopen jaar 1 keer in de twee maanden (39%) of meerdere keren per maand (32%). Opvallend is dat Duitsers het eten dat in Nederland te krijgen is, zeer waarderen. Zo schijnt de Chinees in Nederland goed te zijn. *'Die hebben natuurlijk ook veel Chinezen hier voor het afhalen (in Duitsland) maar natuurlijk lang niet zo goed als in Nederland'*. Ook hagelslag en gevulde koeken zijn geliefd (Cornelissen, 2022). Verder houden ze van snacks blijkt uit het feit

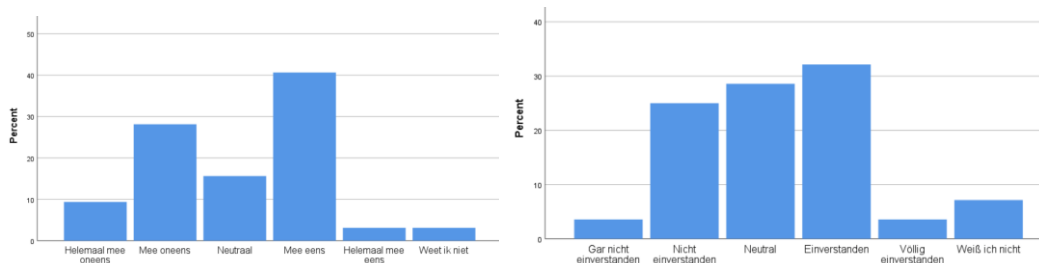
‘dat Duitsers heel erg de Nederlandse frikandellen en bakvis en patatjes misten omdat ze zo lang de grens niet over konden en dat was gewoon voor ons voor beide kanten van de grens een heel herkenbaar beeld. De Duitsers die heel graag op zaterdag onze grote markt bezoeken en ja een lekker visje eet of een frikandel eet’ (VVV Winterswijk, 2022). Musicals en dancefestivals zijn ook de moeite waard om in Nederland te bezoeken (Cornelissen, 2022).

Afbeelding 4. *‘Door corona ben ik het afgelopen jaar minder vaak naar Duitsland/Nederland gegaan in vergelijking met een jaar voorafgaand aan de pandemie’. Links: NL. Rechts: D.*

Uit afbeelding 4 blijkt dat een aanzienlijk deel minder vaak de grens is overgestoken. Zo ook in Dinxperlo: *‘men ging minder frequent de grens over maar als men ergens naartoe ging was dat geen probleem als je de regels maar in acht neemt’ (Diersen, 2022).*

4.4.3 De grens als barrière

Afbeelding 5. *‘Ik zag het oversteken van de grens het afgelopen jaar als een barrière’. Links: NL. Rechts: D.*

Afbeelding 5 laat zien dat een deel van de respondenten het oversteken van de grens als een barrière zag maar een ander deel niet. *‘Dus al met al was het goed te doen maar het was wel merkbaar. Het hinderde wel in zekere zin maar ik denk in vergelijking met andere grensovergangen was het echt piece of cake. Het grootste deel van de tijd was het absoluut geen probleem’ (Bijlsma, 2022).* Ook VVV Winterswijk (2022) geeft aan dat het *‘nooit onmogelijk is geweest en ik heb me in ieder geval niet belemmerd gevoeld’*. Anderen gingen niet omdat het verboden was (Cornelissen, 2022) of omdat het ‘not-done’ was (Kools, 2022). De grootste hindernis was het feit dat je soms een negatieve test nodig had om naar het buurland te gaan die bij grotere grensovergangen en in het openbaar vervoer steekproefgewijs getoond moest worden. Het plaatsen van een teststraat op de grens was dan ook een cruciale oplossing om deze barrière te slechten (Bijlsma, 2022), (Diersen, 2022). Naast de negatieve test kon je er ook voor kiezen om de fiets te pakken zodat je niet gecontroleerd werd. Als je wist welke kruipdoor-sluipdoor weggetjes je moest nemen, was het geen enkel probleem om de grens over te steken. Carpool appgroepen kregen naast de functie van het bij elkaar brengen van reizigers, ook de functie van het doorgeven van controles om te bepalen waar je het veiligst langs kon reizen

(Bijlsma, 2022). Het zijn taferelen die lange tijd niet meer voorkwamen. Ze hebben er voor gezorgd dat *'mensen echt wel gemerkt hebben van oh ja er is toch een duidelijke grens uiteindelijk. Want daarvoor was het helemaal niet, merkte je niet dat je de grens over ging'* (Bijlsma, 2022). Er was dus meer bewustwording van het feit dat de grens er is. Dit bewustzijn was weggezaakt.

Dat de grens open bleef werd over het algemeen als zeer positief gezien. We leven ten slotte in een vrij Europa. Het hele dagelijks leven is er op ingesteld (Peimann, 2022). De grenscontroles en andere barrières die er waren, zijn naderhand te begrijpen maar zijn nu of tijdens een volgende pandemie niet meer te rechtvaardigen. Cornelissen (2022) meent dat de controles wel goed waren omdat er altijd wel een paar gekken zijn die bewust de regels overtreden. Kools (2022) vindt juist dat er te weinig controles waren *'en vooral hier om de hoek bij ons. Duitse gasten die belden ons helemaal suf, héél de dag vroegen ze staat er grenscontrole. Daar waren we niet van op de hoogte, we konden het niet zien'*. De Designer Outlet kreeg de schuld van de vele Duitse gasten die Roermond bezochten in tijden dat dit niet de bedoeling was.

Het was dus lastiger om naar het buitenland te gaan. Voor zo'n 37% (NL) en 71% (D) van de respondenten was het niet mogelijk om de grens over te steken in bepaalde periodes. Hierdoor kon 38% (NL) en respectievelijk 53% (D) van de mensen bepaalde activiteiten niet uitvoeren in het buurland die ze zonder corona wel zouden hebben uitgevoerd. Het verschil in percentage zou veroorzaakt kunnen zijn doordat Duitsers zich meer verplicht voelden om thuis te blijven dan Nederlanders als dat opgeroepen werd. *'Zeker aan de Duitse kant is daar heel veel gehoor aan gegeven'* (VVV Winterswijk, 2022). Een andere reden kan zijn dat testen te complex was. Het ontmoedigde mensen. Van de mensen die aangaven dat ze activiteiten niet konden uitvoeren, waren de meesten beperkt in het winkelen (16x) en het bezoeken van de horeca (13x).

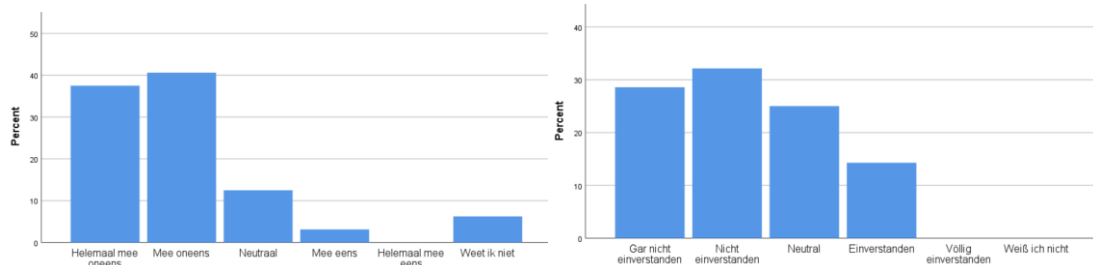
Hoewel dit natuurlijk in die periode als zeer vervelend werd ervaren, bestaat de grootste barrière vooral uit regelgeving. *'Wij hebben op papier geen grens meer maar in de regelgeving nog wel'* (VVV Winterswijk, 2022). Het eenvoudiger maken van de regelgeving laat op zich wachten waardoor samenwerkingsverbanden moeilijker van de grond komen (VVV Winterswijk, 2022). Leken die zelf een internationaal project op willen starten wordt het vrijwel onmogelijk gemaakt om dit zelf te regelen. Hierdoor moeten experts ingehuurd worden wat een investering in tijd en geld met zich meebrengt. Dit geldt voor beide landen. Volgens Berens (2022) is het bestuursapparaat in Nederland slanker. Doordat het een klein land is, kunnen beslissingen er sneller doorgevoerd worden. Voor werknemers die werken in het buurland kan het lastig zijn om dezelfde arbeidsvoorwaarden te krijgen als in het eigen land (VVV Winterswijk, 2022). Zo heeft Baier (2022) er bijvoorbeeld niet voor gekozen om een bijbaan in Nederland te zoeken omdat dit financieel niet gunstig was in verband met verzekeringskosten. Daarnaast zou het alleen aantrekkelijk zijn als hij voor langere tijd zou werken en dat is niet haalbaar voor een internationale student.

In de lente van 2022 lijkt alles weer terug te keren naar de tijd van voor corona. *'Maar je ziet nu dat het eigenlijk weer open is. Zie je dat men weer heel snel vergeten is zeg maar. Dat men heel snel hier weer naar toe kan'* (Diersen, 2022). Ook bij de Designer Outlet stijgen de bezoekersaantallen weer. Het blijkt dat Duitsers zeer bereid zijn om fysiek te winkelen (Kools, 2022). Samenwerkingsverbanden die stil lagen worden weer opgepakt want het bewustzijn dat er samen dingen geregeld moeten worden is niet weg (Diersen, 2022). In Kranenburg *'begint alles weer zoals het eigenlijk daarvoor was en we proberen nog nauwer samen te werken'* (Peimann, 2022). Maar dit geldt niet voor iedereen. Er is een groep die gestopt is met boodschappen doen in Duitsland doordat ze gewend zijn geraak om dit in Nederland te doen (Kools, 2022). Van der Velde et al.

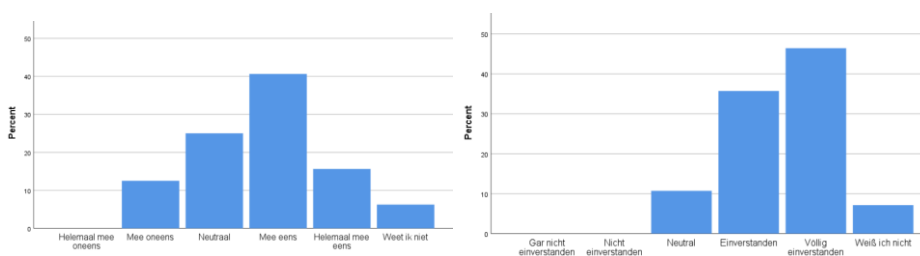
(2021) stellen dat het aannemelijk is dat de grens in toenemende mate als een barrière gezien werd in coronatijd. Dit klopt dus zeker wat betreft de lockdowns maar het lijkt nu achterhaald te zijn.

4.4.4 Besmettingsangst en welkom voelen

Afbeelding 6. 'Tijdens de pandemie was ik bang dat Duitsers/Nederlanders die een bezoek brachten aan Nederland/Duitsland, mij zouden besmetten met corona'. Links: NL. Rechts: D.

Uit afbeelding 6 blijkt dat er weinig angst was dat mensen besmet zouden raken door iemand uit het andere land. De volgende quote laat zien dat het meer gaat om het gedrag van mensen en de manier waarop ze zich aan de regels hielden in plaats van de nationaliteit die iemand heeft. *'Ik geloof ook dat men niet kan zeggen dat het virus alleen aan de Nederlandse of aan de Duitse zijde is. Ik geloof dat dat allemaal heen en weer gaat en de grens was uiteindelijk alleen in het hoofd. Ik heb niet gedacht, oh, hier zijn tien Nederlanders die me besmetten'* (Peimann, 2022). De mentale grens blijft dus voortbestaan. Een bevinding die Strüver (2004) jaren geleden al noteerde. Wat ook mee zal spelen is dat Nederlanders en Duitsers (beide bijna 90%) elkaar als volledig gelijk persoon zien als zichzelf en hierdoor minder geneigd zijn angstig voor de ander te zijn. Sterker nog, op plekken met een hechte gemeenschap stond het gezamenlijk belang voorop want er *'was iets waar we ons gezamenlijk voor moesten beschermen'* (Diersen, 2022). Berens (2022) gaf aan dat nationaliteit wel degelijk een rol speelde en duidelijk samenging met het handelen van de Nederlanders in zijn bioscoop. Daar waren medewerkers bang om besmet te raken omdat Nederlanders geen mondkapje droegen. Ook Peimann (2022) beaamt dat het vooral Nederlanders waren die zich niet aan de regels hielden. Dat zorgde soms voor een gespannen situatie en mensen moesten weggestuurd worden (Berens, 2022). Ook veroorzaakte simpelweg het feit dat veel mensen op een klein oppervlak verbleven, zoals bij een markt, voor besmettingsangst in tegenstelling tot nationaliteit (VVV Winterswijk, 2022). Baier (2022) noemt een voorbeeld dat gaat over de terugkeer naar zijn ouders in een ander deel van Duitsland. Zij waren bang dat hun zoon door Nederlanders besmet zou raken en dat zij het vervolgens via hem zouden krijgen. Dit toont aan dat besmettingsangst op basis van nationaliteit niet alleen iets is dat gebonden is aan de grensregio maar dat de invloed ervan ook op andere plekken merkbaar is.

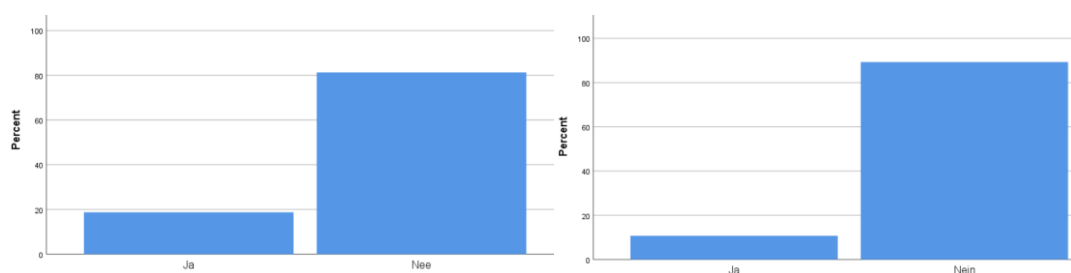
Afbeelding 7. 'Ik voelde me de afgelopen twee jaar welkom in Duitsland/Nederland'. Links: NL. Rechts: D.

Ondanks de strenge regels en de oproepen om niet de grens over te steken, voelden zowel Nederlanders (66%) als Duitsers (82%) zich toch veelal welkom in elkaars land (zie afbeelding 7).

Het werd niet als raar gezien wanneer je naar het andere land ging. 84% van de Nederlanders en 82% van de Duitsers vond het geen probleem als iemand van de andere nationaliteit hun woonplaats zou bezoeken. *‘Er was niemand die gezegd had, kom in godsnaam niet’* (Peimann, 2022), of *‘ieh daar komt een Duitser’* (Cornelissen, 2022). *‘Alles was een beetje rustiger, afstandelijker’* (Peimann, 2022). Wat ook meespeelt is dat iedereen al jarenlang gewend was aan buitenlandse gasten en dat gevoel was niet veranderd. Vertrouwen in elkaar was al aanwezig (Van der Velde et al., 2021). Daarnaast blijkt uit de volgende quote dat lokale inwoners goed aanvoelden dat het geen probleem was om bijvoorbeeld boodschappen te doen in het andere land terwijl de nationale regeringen hier strenger in waren. Bewoners die toch gingen zagen geen gevaar. *‘Dan werd je even vriendelijk behandeld als altijd. Dan waren ze zelfs blij dat je er was. Andersom geldt dat denk ik ook. Dat was bij ons ook precies hetzelfde. Dus je hebt dus iets wat een overheid wilt en iets wat je als inwoner zelf voelt’* (VVV Winterswijk, 2022). Achteraf gezien bleek het inderdaad waar te zijn dat het sluiten van grenzen corona niet indamde (Haggeman, 2 juni 2022). Dit idee is vergelijkbaar met uitkomsten die Opilowska (2021) vond in het Duits-Poolse grensgebied. Hier botste de perceptie die de overheid had van de grens en het hiermee gepaard gaande top-down beleid met de collectieve ervaring die burgers hadden. Dit leidde tot protesten. Het laatste was niet het geval in de Nederlands-Duitse regio.

Op het gebied van een heel ander thema waren mensen ook welkom in Duitsland, namelijk Nederlandse patiënten die zorg nodig hadden. Als de capaciteiten aanwezig zijn, is het een goede zaak om mensen met een andere nationaliteit op te nemen. Er wordt ook verwacht dat Nederland in de toekomst hetzelfde zal doen. Toch was er ook scepsis. Baier (2022) hoorde in zijn omgeving de kritiek *‘hoe kunnen de Nederlanders simpelweg zo dom zijn om de stricte regels niet te volgen en anders zouden ze dit probleem niet hebben gehad en zouden ze onze capaciteiten niet hebben gebruikt’*. Uiteindelijk lijkt het er op dat hier meer een overdreven media item van is gemaakt dan dat mensen echt niet wilden dat patiënten opgenomen werden (Baier, 2022). Bij iemand die te hard heeft gereden zeg je ook niet, ga maar dood het is jouw schuld. Iemand heeft toch hulp nodig (Cornelissen, 2022). Deze gebeurtenissen hebben in ieder geval duidelijk gemaakt dat het Duitse zorgsysteem beter is (Kools, 2022), (Bijlsma, 2022).

4.4.5 Kansen door corona

Afbeelding 8. *‘Heeft corona ervoor gezorgd dat u nieuwe dingen in Duitsland/Nederland hebt ontdekt die u waarschijnlijk niet had ontdekt zonder corona?’* Links: NL. Rechts: D.

Corona heeft er bij particulieren nauwelijks voor gezorgd dat er nieuwe dingen zijn ontdekt in het buurland blijkt uit afbeelding 8. Van de respondenten die ja hebben aangegeven, gaven er drie aan nieuwe natuurgebieden ontdekt te hebben. Het is logisch dat juist deze categorie het hoogst scoort omdat je in de natuur buiten bent en dit was altijd mogelijk. Verder werd de categorie ‘cultuur en geschiedenis’ drie keer aangevinkt en ‘dorpen en steden’ twee keer.

Nieuwe kansen moeten meer bij bedrijven en organisaties gezocht worden. Zo heeft de VVV in Kranenburg gekeken welke nieuwe dingen zij binnen de eigen gemeente op konden nemen in hun aanbod ondanks de beperkingen die juist het toerisme zwaar heeft getroffen (Peimann, 2022). Het lokale waar de eigen bevolking vooral van profiteert werd weer meer gewaardeerd. *‘Men heeft natuurlijk ook de tijd kunnen gebruiken om gewoon in gesprek te komen en misschien nieuwe aanbiedingen te ontwikkelen die het geheel nog aantrekkelijker maken en in een beter daglicht zetten. Er zijn ook kleinere bedrijven die ik op een bepaalde manier in mijn portfolio op kan nemen en collega’s aan de Nederlandse zijde hebben dat ook gedaan’* (Peimann, 2022).

Cornelissen (2022) benoemt ook een voorbeeld waarbij het lokale van nut kan zijn. Tijdens de pandemie werd duidelijk dat het soms niet mogelijk is producten uit China direct te krijgen wat zeker bij levensnoodzakelijke producten een probleem kan zijn. Deze afhankelijkheid zou vermeden kunnen worden door bij een volgende pandemie ‘lokaal en regionaal’ te produceren. Voor de grensregio is daarin een rol weggelegd. Dit is voor het milieu ook beter.

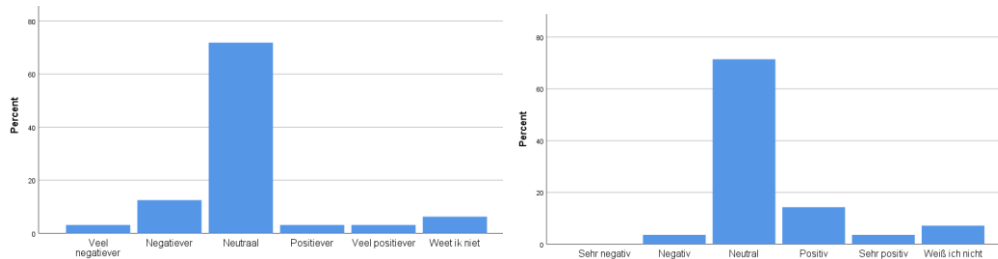
Vanuit de dierentuin waar Cornelissen werkt, werd online reclame gemaakt voor het dierenpark. Toen bepaalde sectoren weer open mochten, bleek dit zijn vruchten af te hebben geworpen. Er kwamen nieuwe bezoekers, waaronder ook Nederlanders. Omdat de dierentuin een buitenattractie is en dus als veilig werd gezien, was het een aantrekkelijk uitje in de tijd waarin niet veel mogelijk was. In Winterswijk kreeg de website van de VVV meer online bezoekers omdat dat een van de weinige plekken was waar de coronaregels duidelijk vermeld waren. Het is niet duidelijk of hierdoor meer mensen het dorp fysiek bezocht hebben (VVV Winterswijk, 2022). Een andere ontwikkeling die zich online afspeelt, is het thuiswerken. Doordat mensen niet meer elke dag op kantoor hoeven te werken, kunnen nu ook Duitse collega’s aangenomen worden die aan de andere kant van het land wonen (Kools, 2022).

De misschien wel meest in het oog springende kans in de huidige pandemie, of gat in de markt om preciezer te zijn was te vinden bij de Klever Kino. Door de sluiting van de bioscopen in Nederland gingen veel jongeren naar Kleve om daar de Engelse original version te zien van bijvoorbeeld Spiderman. Ten eerste zijn er dus nieuwe klanten geworven die voor een verhoging van de omzet gezorgd hebben. Ten tweede heeft de Nederlander kennis kunnen maken met de Amerikaanse hoeveelheden eten en drinken zoals in de volgende quote aan bod komt: *‘We hebben hier alles uit de Amerikaanse levenswijze. Ze vinden het goed als we vijf verschillende soorten bier hebben (...), dat wij hier zoete en zoute popcorn hebben, alles zelf gemaakt. Hier in de regio hebben de Nederlanders het geleerd te waarderen wat wij hier doen’* (Berens, 2022). Ten derde is het goed voor de Engelse en Duitse taal wanneer jonge Nederlanders de original version bekijken. Of er blijvend meer bezoekers naar de bioscoop en de dierentuin komen, zal in de toekomst duidelijk worden. Zeker aangezien het niet aantrekkelijk is om reclame in Nederland te maken. Zij zijn niet de financieel belangrijkste doelgroep maar op cultureel vlak zou het goed zijn als ze wel komen (Berens, 2022). De Klever Kino is niet de enige die met dit probleem zit. Slechts één op de vijf ondernemers adverteert over de grens. Als er geen reclame wordt gemaakt, blijft een winkel of beleving onbekend en blijven kansen onbenut. Omgekeerd zal meer reclame voor meer bezoek over de grens zorgen (Spierings & Van der Velde, 2008).

Het lijkt er nu op dat er alleen tijdelijk kleine projecten zijn opgezet. Een reden die Baier (2022) noemt voor het niet ontstaan van grote veranderingen is het feit dat iedereen verwachtte dat de pandemie snel voorbij zou zijn en op dit einde werd feitelijk gewacht. Het was meer een pauze waarin dingen stil lagen maar dit heeft de regio niet geschaad (Peimann, 2022). Diersen (2022) stelt dat het juist voor een vermindering van kansen heeft gezorgd vanwege sluitingen. Het positieve is wel dat er creatief gedacht werd om oplossingen te vinden om de grens open te

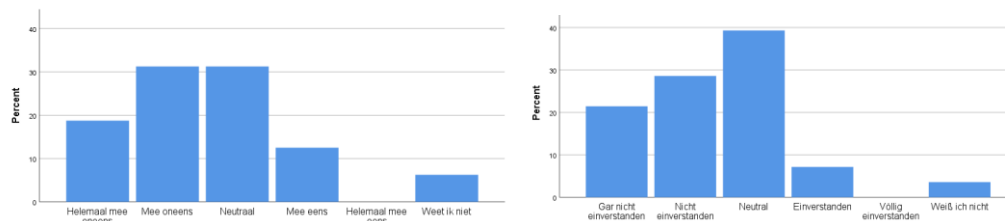
houden. Juist de samenwerking om dat voor elkaar te krijgen is op zichzelf al mooi. Dit was in tegenstelling tot twee decennia terug toen de dierziekte mond-en-klauwzeer heerste. Toen werd de grens gesloten met slagbomen en containers. Het is goed om te zien dat dat nu niet nodig was en het toont dat er meer bewustzijn is voor het feit dat het open blijven van de grens belangrijk is.

4.4.6 Beeld van de ander land en de eigen identiteit

Afbeelding 9. 'In hoeverre heeft corona het algemene beeld dat u heeft van Duitsland/Nederland beïnvloed?' Links: NL. Rechts: D.

Zoals te zien is op afbeelding 9, heeft corona nauwelijks gezorgd voor een veel positiever of negatiever beeld van het buurland. Het algemene beeld dat Nederlanders van Duitsland hebben is in ieder geval zeer positief en omgekeerd ook. Duitsers zijn vriendelijk, respectvol en beleefd door de Sie-vorm die ze altijd gebruiken (Kools, 2022). Je hebt er goede voorzieningen, je kunt er fijn mee samenwerken en ze zijn gastvrij (VVV Winterswijk, 2022). Ook het feit dat Duitsers zich goed aan de regels hielden werd als een pluspunt gezien (Bijlsma, 2022). In Roermond lijkt het beeld beduidend positiever te zijn geworden doordat de verkeersoverlast is afgenomen. Pas toen de Duitsers niet meer kwamen, werd ingezien hoe belangrijk ze voor de stad zijn zoals de volgende quote laat zien. 'Ik weet nog wel goed dat we vóór corona best wel eens vloekten op de vele Duitsers. En de verkeersoverlast wat eigenlijk onze grote aantallen gasten veroorzaakt hier bij de bewoners van Roermond. Maar tijdens corona toen ze niet kwamen werden ze gemist' (Kools, 2022). Ook Berens (2022) heeft een positievere blik gekregen omdat hij kon profiteren van de toename van Nederlanders in zijn bioscoop. Baier (2022) geeft aan een meer genuanceerd beeld te hebben gekregen omdat Nederland aan de ene kant een onnavolgbaar mondkapjesbeleid had en aan de andere kant een goede vaccinatiecampagne heeft opgezet. Aangezien veel mensen aangaven een neutraal beeld te hebben, kan gezegd worden dat er niet per se één belangrijke reden was om een positiever of negatiever beeld te krijgen. In principe is het gevoel voor de ander niet veranderd (Peimann, 2022) want 'Duitsers die hebben altijd wel een heel goed beeld van Nederlanders' (Bijlsma, 2022).

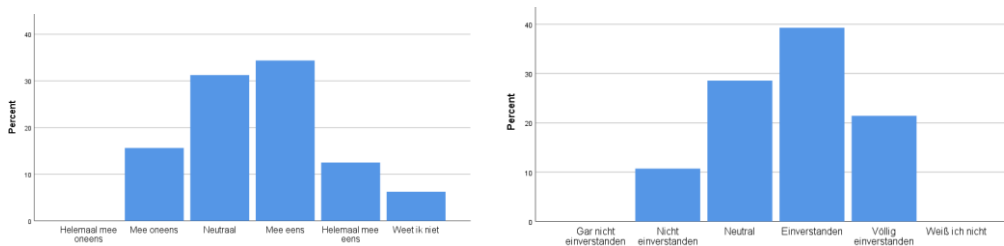

Afbeelding 10. 'Door corona ben ik het Nederlander/Duitser zijn meer gaan waarderen'. Links: NL. Rechts: D.

Uit afbeelding 10 blijkt dat respondenten zich niet meer Nederlander of Duitser zijn gaan voelen doordat ze niet naar het buurland konden. Dit is in lijn met onderzoek dat twee jaar geleden door de Euregio is uitgevoerd (Van der Velde et al., 2021). Er is dus geen verandering opgetreden in het gevoel van nationalisme gedurende de pandemie. Eerder kan in enkele gevallen gesproken worden

over afkeer jegens het eigen land. Kools (2022) geeft aan zich te schamen voor Nederland vanwege de rellen en Bijlsma (2022) stond soms minder achter het Nederlandse beleid waardoor hij zich minder betrokken voelde. *‘Misschien dat ik me juist minder met Nederland betrokken voelde omdat ik toch wat dacht van af en toe is het Nederlandse beleid wel echt soms echt gewoon heel erg slecht. Terwijl Duitsers die pakken het echt veel beter aan en soms dacht ik echt van, dan schaam ik me toch een beetje voor hoe slecht we het in Nederland doen in vergelijking met Duitsland’*. Er is hier dus geen sprake van nationalisme maar eerder van bepaalde gebeurtenissen of personen die voor een inbreuk zorgen op het imago dat Nederland heeft. Met deze personen of dit beleid identificeren de geïnterviewden zich niet.

4.4.7 Taal

Afbeelding 11. *‘Het is voor mij van belang dat inwoners van beide landen elkaars taal goed spreken’*. Links NL. Rechts: D.

Voor zo’n 46% aan de Nederlandse kant en 61% aan de Duitse kant is het belangrijk dat mensen elkaars taal spreken blijkt uit de enquête (afbeelding 11). Dat is een vrij laag percentage als je het vergelijkt met de interviews waar vrijwel iedereen inziet dat taal de sleutel is naar contact en samenwerking met de ander. Veel mensen zouden graag zien dat Nederlands en Duits verplichte vakken worden als vreemde taal in de grensregio. Dat is nu niet het geval. In het hele land de vreemde taal verplicht stellen is niet nodig. Het aantal mensen dat de andere taal spreekt neemt steeds verder af en dat is een slechte ontwikkeling (Bijlsma, 2022). Of je het foutloos spreekt is dan weer niet zo belangrijk (Cornelissen, 2022) en dat je een accent hoort wordt als charmant gezien (Kools, 2022), (VVV Winterswijk, 2022). Degenen in de grensregio die vooral nadruk leggen op het bilinguale onderwijs, zien het taalniveau als voldoende goed. Verder lijkt er een verschil te zijn in niveau tussen mensen in de grensstreek en dieper landinwaarts in Duitsland of in de Randstad. Het spreken van Nederlands *‘neemt meer af wanneer ik meer richting Keulen rijd, daar spreekt niemand Nederlands’*. Omgekeerd geldt hetzelfde want *‘ik geloof dat Nijmegenaren beter Duits spreken dan degenen die uit Den Haag komen zeg ik maar of uit Amsterdam omdat de grens nou eenmaal in de directe nabijheid is’* (Berens, 2022). Bij de Designer Outlet in Roermond valt op dat de Duitse jeugd *‘geen woord Nederlands’* spreekt (Kools, 2022). Een verklaring hiervoor kan zijn dat er in de Outlet relatief veel gasten komen die dieper in Duitsland wonen, hierdoor minder in contact komen met Nederland(s) en de taal dus minder goed beheersen. Ze gaan er vanuit dat je als Nederlander Duits met ze spreekt (Kools, 2022) hoewel ze steeds vaker ook wel Nederlands spreken (Bijlsma, 2022), (VVV Winterswijk, 2022). Een simpel voorbeeld is dat het enigszins vanzelfsprekend voelde om drie interviews in het Duits te voeren en dus niet in het Nederlands.

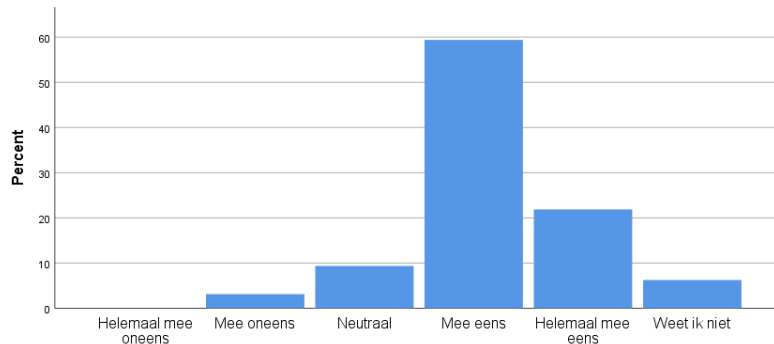
Het Engels heeft andere vreemde talen verdrongen in het onderwijs. Het hoge niveau waarop Nederlanders Engels spreken, wordt zichtbaar als je als Duitser een vraag stelt in het Duits of in het Nederlands. Je zult volgens Berens (2022) altijd een antwoord krijgen in het Engels en niet in het Duits. Voor hem werd het het afgelopen jaar extra duidelijk hoe slecht het Duits is van Nederlandse jongeren want *‘we hebben aan de kassa nog nooit zoveel Engels gesproken als toen’*

(Berens, 2022). Ook interviews worden vaak in het Engels afgenomen zelfs als de intentie er is om Nederlands te spreken. Nederlandse universiteiten bieden veel Engelstalige opleidingen aan. Dit was voor Baier (2022) een reden om in Nederland te gaan studeren. Daarnaast was er vrijblijvend de optie om Nederlands te leren. Dat je niet gedwongen wordt om een taal te leren is belangrijk. Het is beter als je intrinsiek gemotiveerd bent. Deze vrijheid maakte dat hij zich welkom voelt.

4.5 Stereotypen

4.5.1 Plichtsgetrouw en losjes

Nu volgen de resultaten van enkele stellingen die tot doel hebben om te meten in hoeverre mensen het eens zijn met bekende stereotypen.

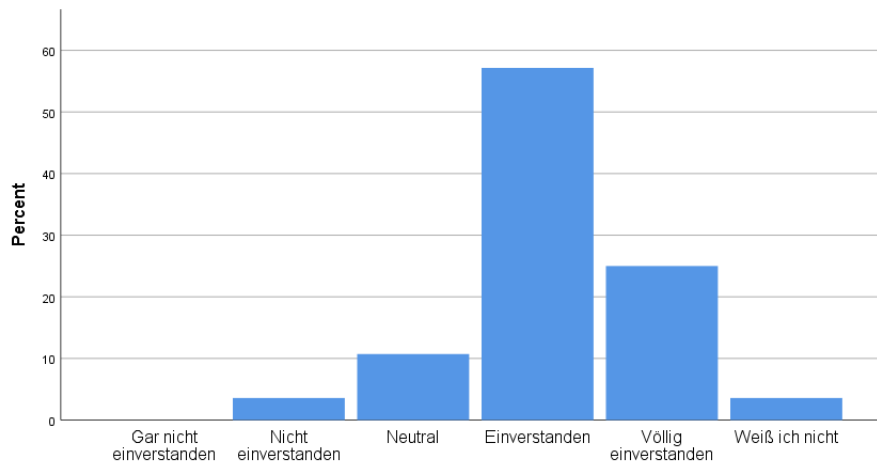

Afbeelding 12. 'Duitsers zijn plichtsgetrouw'. (Alleen NL).

De coronacrisis heeft duidelijk laten zien dat Duitsers zeer vaak als plichtsgetrouw (81% mee eens) en door iets meer dan de helft (53%) van de respondenten als voorzigtiger dan Nederlanders bestempeld worden (afbeelding 12). Dit komt doordat ze zich beter aan de coronaregels hebben gehouden. *'Ze zijn over het algemeen sterk disciplinair zeg maar. Die hechten aan een goede discipline'* (Diersen, 2022). Waar Nederlanders nog wel eens dingen door de vingers zagen, was dat in Duitsland niet aan de orde. Nederlanders zijn wat losser volgens 89% van de Duitse respondenten. *'Een Nederlander zit wat anders in elkaar. Bij ons staat niet direct iemand klaar en zegt van hé mondkapje voor'*. In tegenstelling tot *'de Duitser die zich daar sterk aan het script houdt, dat moeten we zo doen'* (Diersen, 2022). De redenering van Simonsen (2007) kan goed toegepast worden op de typering van losse Nederlander en gedisciplineerde Duitser. Zij zegt dat typering van de ander ontstaan door interacties met elkaar en emoties. Er kan gezegd worden dat de typering ontstonden en zichtbaar werden door de interactie tussen Nederlanders en Duitsers in bijvoorbeeld winkels. Nederlanders die zich niet aan de regels hielden, zorgden voor boosheid bij Duitsers. Emoties speelden een rol bij het ontstaan van verschillen.

Dat in Nederland alles wat relaxter is, is in lijn met Gielis (2011). Een decennium geleden schreef hij al dat Duitsers strenger en conservatiever zijn. Regels zijn inderdaad regels waar je niet vanaf wijkt. In Nederland valt er meer te onderhandelen over zaken. De Duitse mentaliteit zorgde dan ook voor kritiek op het Nederlandse beleid omdat regels te snel losgelaten werden (Berens, 2022). De voorzichtigheid is bijvoorbeeld terug te zien in strenge veiligheidsregels (Bijlsma, 2022).

4.5.2 Tolerantie

Afbeelding 13. 'Nederland is een tolerant land'. (Alleen D).

Uit afbeelding 13 blijkt dat 82% van de Duitse respondenten Nederland een tolerant land vindt. Dit is voor Peimann (2022) zo omdat het niet uit maakt wie je bent, wat je doet en welke status je hebt: *'of ik groot, dik of dun, of wat dan ook ben, het wordt altijd met open armen ontvangen. Dus er wordt nooit ergens direct in hokjes gedacht'*. Er wordt niet slechts één bepaald kenmerk aan je toegeschreven. Wel is er mogelijk een verschil te merken in de tolerantie tussen mensen die in de grensstreek wonen en degenen in de Randstad. In de laatst genoemde regio zijn meer vooroordelen jegens Duitsers omdat daar niet direct geprofiteerd wordt van de nabijheid van de grens. Ook speelt een rol dat een stad als Amsterdam al overvol is. Toeristen zorgen voor nog meer druk op de stad en ze zullen sneller als last gezien worden. Wat verder niet meehelpt is dat Duitsers er vanuit gaan dat Nederlanders het Duits verstaan. Dat geldt ook voor de kuststreek (Reddit, 2021). In de grensregio speelt dit niet omdat inwoners vooral de gunstige kanten zien van het oversteken van de grens (Peimann, 2022). Berens (2022) ziet de tolerantie juist achteruit gaan na jaren waarin er geprobeerd is om bij jongeren het negatieve beeld weg te halen dat na de Tweede Wereldoorlog is ontstaan. Er is aan de Nederlandse zijde nog te veel terughoudendheid. Het beeld van de boze, kleinburgerlijke Duitser blijft voortbestaan en dat is opmerkelijk want *'we wonen hier twaalf kilometer uit elkaar en er zijn geen grenscontroles meer. Er is toch geen muur en geen hek, er is echt niets. Maar er is wel een grens in het hoofd'* (Berens, 2022). Hetzelfde gedachtegoed dat er na de oorlog was, komt nu terug bij rechtsextremistische partijen en dat terwijl zulke denkbeelden lange tijd weg zijn geweest. Het wil nog niet zeggen dat mensen de grens niet oversteken door dominante, beschuldigende representaties en vooroordelen (Berens, 2022) zoals dat het geval was aan het begin van de eeuw (Strüver, 2005a). Aan de andere kant herkennen ikzelf, Kools (2022) en Bijlsma (2022) dit beeld niet. *'Veel andere stereotypes met die van de Tweede Wereldoorlog zijn complete onzin'*. Aldus Bijlsma (2022). Zowel jongeren als ouderen hebben een heel andere houding als toentertijd (Diersen, 2022). Mogelijk zijn deze denkbeelden aanwezig bij bepaalde groeperingen en zijn ze niet wijdverbreid onder de samenleving. Echter, er is in deze studie te weinig informatie over verzameld om er een compleet beeld van te krijgen.

Omgekeerd is het niet zo dat Duitsers terughoudend denken volgens Berens (2022) omdat ze simpelweg te weinig over de Nederlanders weten, *'hoe hij denkt, wat het voor mensen zijn die daar leven'*. Baier (2022) geeft aan geen (jonge) mensen te kennen die een negatief stereotype over Nederland hebben. Ook in het onderwijs was er geen negatief beeld. Wel bevestigt hij het

beeld dat er weinig aandacht voor Nederland was op de middelbare school want Nederland werd niet vaak behandeld in discussies over politiek. Er moet hierbij echter een kanttekening geplaatst worden want het gaat hier om een school in Zuid-Duitsland. In ieder geval ging het vaker over Frankrijk. Ook zijn er meer connecties naar Frankrijk en Engeland. *'Nederland wordt altijd overgeslagen. Ik weet niet waarom' (Berens, 2022).*

Bijlsma (2022) geeft nog een andere reden voor het feit dat Nederland misschien minder tolerant is dan we denken want *'je merkt wel dat het oldboys network en dat soort dingen nog wel heel actief zijn (in Nederland). In Duitsland zijn ze veel meer bezig, vooral onder jongeren, dat het veel progressiever wordt en dat is wel grappig. Het stereotype conservatief Duitsland merk ik dat dat niet meer klopt de afgelopen tijd'.*

Het beeld van oude witte mannen die alles beslissen is achterhaald. Juist in de steden is veel diversiteit van culturen en mensen te vinden die over het algemeen geaccepteerd worden. De ouderen blijven conservatief. Ook uit mijn eigen observatie tijdens het enqueteren werd al snel duidelijk dat ouderen wat behoudender zijn. Ze denken dat je ze iets wilt verkopen als je ze aanspreekt en zijn toch banger. Jongeren staan hier meer voor open.

4.5.3 Goedkoop

Een vooroordeel dat Nederlanders veelal over zichzelf hebben is dat ze gierig zijn. Uit de enquête blijkt dat 75% van de Duitsers het hier niet mee eens is. Zij zien vooral dat de Nederlanders geld uitgeven. In Nederland wordt ten slotte ook meer verdiend. Juist *'de Duitser discussieert altijd over een prijs, de friet en de entree zijn te duur. En de Nederlander zegt, jullie zijn hier zo goedkoop. Daar is geen discussie' (Cornelissen, 2022).* In de Designer Outlet blijkt dat Duitsers net zo veel van kortingskaartjes houden als de Nederlanders die veelal naar Duitsland gaan voor goedkope producten. Het is zelfs *'een luilekkerland voor Nederlanders' (Berens, 2022).* Alhoewel, maar 40% van de Nederlanders is het eens met de stelling 'Duitsland is een goedkoop land'. Je moet vooral weten welke producten goedkoper zijn. Of dit met de prijsstijgingen zo zal blijven als het was is de vraag maar *'ik denk dat het verder aantrekkelijk blijft voor de Nederlanders om hier in te kopen' (Berens, 2022).*

4.5.4 Taal

Nederlands wordt door Duitsers als een grappige en amusante taal gezien *'omdat het erg makkelijk is de taal te begrijpen maar spreken is een ander geval. Waar Duits zo hard en duidelijk is, hebben we met Nederlands altijd het gevoel dat het een grappige manier van Duits spreken is' (Baier, 2022).* Cornelissen (2022) vindt Nederlands een beeldende taal. Dingen kunnen er op een veel eenvoudiger manier gezegd worden dan in het Duits. Hij hoort het zeer graag en voelt zich thuis wanneer er in het buitenland Nederlands gesproken wordt. *'Men heeft altijd weer iets te grinniken en te lachen wanneer men dan hoort hoe die met elkaar omgaan' (Cornelissen, 2022).*

Andersom heeft het Duits een minder goed imago. Het wordt eerder als een harde, boze, agressieve taal gezien (Bijlsma, 2022) dan dat het een stoffige, ouderwetse taal is. Maar 13% van de Nederlanders vindt dit laatste. *'Het klinkt nooit romantisch of lief. Duits wordt nou niet echt als de mooiste taal gezien' (Kools, 2022).*

4.5.5 Drugs

Een ander vooroordeel is dat Nederland een narcostaat wordt, een staat die gedomineerd wordt door drugshandel. Slechts 7% van de Duitse respondenten is het er mee eens dat Nederland zo'n staat aan het worden is. Op dit punt is er een verschil te zien met de media die Nederland meer zien als een drugsland. In ieder geval is het duidelijk dat Duitsers meer angst hebben om nieuwe dingen in te voeren. Veel zaken zijn er meer gereguleerd. Het zit in de Duitse mentaliteit om wat voorzichtiger te zijn. Nederlanders zijn vooruitstrevend in het denken en dat zal zo blijven. *'Pas als marihuana gelegaliseerd wordt, worden we zo los als in Nederland'* (Berens, 2022). Bij Peimann (2022) op school werd vaak gesproken over drugs. Daar waren ze jaloers en wilden ook makkelijk aan drugs komen. Toen ze er later achter kwam dat de drugs eigenlijk niet zo legaal waren en dat de situatie niet zo eenvoudig was als gedacht, *'bleken de vooroordelen niet waar te zijn'* (Peimann, 2022).

4.5.6 Andere typering

Baier (2022) weet nog uit zijn jeugd dat het kaasmeisje, windmolens en voetbalwedstrijden waarbij beide landen tegen elkaar speelden als stereotype werden afgebeeld maar *'al door de manier waarop mijn ouders en mijn omgeving me vertelden werd het duidelijk dat dit absoluut niet zo is. Het is meer als een grap, een extreme grap'*. Kenmerken die verder nog ter sprake kwamen: in Nederland is alles nieuw, het is cool, Nederlanders zijn soms luidruchtig en gaan ook met goed weer de deur uit. De architectuur is creatiever en digitaal gezien is alles goed op orde. Duitsland loopt in vergelijking achter. Dit wordt bijvoorbeeld zichtbaar in het grote aantal cash betalingen. De pinautomaat *'wordt constant elke dag alleen maar door Duitsers gebruikt'*, Nederlanders betalen vooral contactloos (Kools, 2022). Verder zijn Duitsers duidelijk, efficient, niet gehaast, pünktlich, degelijk, nors, in eerste instantie geslotener maar wel sociaal als je ze beter leert kennen. Nederland is een vol land maar heeft wel veel natuur en groene ruimtes in steden. Je gaat er als Duitser naar toe voor het easy-living gevoel (Berens, 2022), de werk-privé balans is beter en hierdoor is er meer levensplezier (Baier, 2022). Duitsland is daarentegen veel groter. Er is meer ruimte. Daarom zou het een goed idee zijn om bij of op de grens nieuwe dorpen te bouwen. Gezien de grote toestroom van Randstedelingen zou er wel vraag naar zijn (Diersen, 2022). In de provincie Groningen is hier een initiatief voor geweest maar dat is twintig jaar geleden mislukt (Neumann, 2022). Een bijkomend voordeel is dat je dan twee culturen binnen handbereik hebt. De verschillen er tussen kunnen een verrijking vormen (Diersen, 2022).

Wanneer stereotypingen van bijna twee decennia terug (Strüver, 2004) vergeleken worden met de resultaten uit dit onderzoek blijkt dat enkele stereotypingen nog terug te zien zijn op afbeeldingen in de media en op cartoons. Duitsers zien Nederland nog steeds als een strandvakantie, een land dat tulpen heeft en het is goed in kaasmaken. Af en toe worden Nederlanders als krenterig gezien maar over het algemeen worden ze niet zo getypeerd. Nederland is eerder modern, niet te tolerant en open-minded dan traditioneel en bekrompen. Veranderd zijn de Nederlandse vijandigheid, negatieve stereotypes en xenofobie. Duitse schuldgevoelens zijn niet meer terug te zien. Waar vroeger vooral de Duitsers schuldgevoelens hadden, is nu te zien dat Nederlandse grootheden als Rutte en koning Willem-Alexander ook hun verontschuldigen aan kunnen bieden.

Hoofdstuk 5: Conclusies, aanbevelingen en beperkingen

5.1 Conclusies

Nu de resultaten gerapporteerd zijn, kan er antwoord op de hoofdvraag *'In hoeverre heeft de coronapandemie invloed gehad op de perceptie van en interactie tussen Duitsers en Nederlanders in het Nederlands-Duitse grensgebied?'* worden gegeven. Om dat te kunnen doen, zullen eerst de deelvragen behandeld worden.

Welk discourse is er in de Nederlandse en Duitse media over Nederlanders en Duitsers in het grensgebied?

Media uit beide landen zijn positief en spreken vrij genuanceerd over elkaar. Nederlandse media vinden het vooral belangrijk welke voordelen er in Duitsland te halen zijn voor Nederlanders zoals de horeca bezoeken en winkelen. Duitsers zijn iets kritischer op de Nederlandse houding wat betreft de aanpak van corona. Verder is er veel praktische informatie over de coronaregels, besmettingscijfers en vaccinatie. De verschillen in regels en de ongewone drukte of rust op bepaalde plekken kregen veel aandacht. Dingen die goed en slecht verlopen rondom beleid worden behandeld. Toerisme en politiek zijn terugkerende thema's. De echte stereotypen zijn te zien in cartoons. Afbeeldingen (foto's) zijn soms traditioneel. Beide kanten zijn een weerspiegeling van elkaar. Dingen die in de interviews gezegd zijn, zijn in lijn met het beeld dat de media geven.

Sommigen vinden dat er genoeg relevante informatie in de media wordt gegeven over het buurland, anderen vinden dat het niet voldoende is. In ieder geval ligt de focus voor Nederland vooral op het westen van Duitsland wat voor een eenzijdig beeld zorgt. Andere regio's blijven hierdoor onderbelicht. Voor Duitsers is de Randstad naast de grensregio belangrijk. Er is minder nadruk op Duitsers in Nederland in de Nederlandse media.

In hoeverre heeft corona een invloed gehad op het grensverkeer?

De grens werd minder vaak overgestoken in het algemeen. Voor sommigen was het een barrière, anderen gingen net zo vaak als anders naar het buurland. Mensen werden voornamelijk beperkt in het boodschappen doen. Vooral het testbeleid werd als de grootste hindernis gezien of mensen staken de grens niet over vanwege besmettingsgevaar. Dit probleem werd verminderd door testcentra op de grens te plaatsen. Hoewel de grens nooit gesloten is geweest voelden velen, vooral aan de Duitse kant, dat het voor hen niet mogelijk was om naar Nederland te reizen. Grenscontroles werden als legitiem gezien onder de toenmalige omstandigheden. De meningen zijn verdeeld of er genoeg controles waren. De aanwezigheid van de kans om gecontroleerd te worden zorgde ervoor dat mensen andere routes dan gebruikelijk namen. Deze fysieke barrières zijn anno 2022 niet meer aan de orde. Het was tijdelijk. Wel hebben deze gebeurtenissen voor een hernieuwd bewustzijn gezorgd. Mensen zagen dat de grens nog steeds een relevante factor is waar rekening mee gehouden dient te worden. Dit geldt zeker voor regelgeving die grensoverschrijdende samenwerking belemmert. In vergelijking met de vorige ziekte mond-en-klauwzeer was het effect op het grensverkeer gering. Er is dus veel verbeterd in twintig jaar maar er valt nog veel terreinwinst te boeken in het verminderen van bureaucratie.

In hoeverre heeft corona voor nieuwe kansen gezorgd in het grensgebied?

De kansen die zijn ontstaan, waren vooral tijdelijk en op kleine schaal. Zo hebben bepaalde bedrijven meer klanten getrokken en hierdoor verloren omzet goed kunnen maken. Voor bijvoorbeeld de bioscoop of de dierentuin is het mogelijk dat bezoekers in de toekomst blijven komen maar dat is niet zeker. Kleine bijeffecten voor de Nederlanders die de bioscoop bezochten

in Kleve waren dat dit gunstig was voor het leren van een andere taal en dat zij in aanraking kwamen met het Amerikaanse bioscoopconcept. Nieuw toeristisch aanbod dat tijdens de pandemie is toegevoegd zit nog wel blijvend in het pakket. Doordat verwacht werd dat de pandemie snel voorbij zou zijn, kwamen mensen in de 'pauzestand' en hierdoor zijn weinig nieuwe creatieve projecten opgezet. Er was eerder sprake van vermindering van kansen.

In hoeverre werd (bezoek aan) elkaars land meer of minder gewaardeerd?

De nationaliteit van een ander had bij de meesten geen invloed op de angst voor besmetting. Het was eerder het gedrag dat zorgde voor boosheid wanneer mensen zich niet aan de regels hielden. Ook blijkt dat mensen buiten de grensstreek bang waren om het virus via via op te lopen dus zonder direct contact met Nederlanders. Beide volken voelden zich welkom in het buurland. Het werd als minder gewenst gezien als je kwam maar mensen die toch gingen werden behandeld als gewoonlijk. Dit komt omdat men altijd al gewend was aan de ander. Lokale inwoners zagen het oversteken van de grens minder als een probleem dan de overheden die een striktere scheiding maakten in nationaliteit. In zoverre is er dus nog steeds sprake van *othering* maar dit is niet gebaseerd op een negatieve vorm van discriminatie. Wel zien ze elkaar als volledig gelijken.

Ook Nederlandse patiënten die naar Duitsland vervoerd werden, waren welkom. Het beeld dat inwoners van beide landen hadden was al goed. Nederlanders gaven in ieder geval aan een nog positiever beeld te hebben gekregen. Voor Duitsers zal dit beeld iets neutraler zijn doordat Nederlanders zich minder goed aan de regels hielden. Het gevoel dat mensen over hun eigen nationaliteit hadden, is niet veranderd. Hooguit speelt schaamte een rol voor gebeurtenissen in Nederland bij Nederlanders.

In hoeverre worden veelvoorkomende nationale typeringen als juist gezien?

Het bekendste stereotype in de coronacrisis was dat Nederlanders als losjes worden gezien in de omgang en Duitsers als voorzichtig, angstiger en plichtsgetrouw. Nederland is een vrij tolerant land. De vrijheid en het minder verplichtende karakter van dingen worden gewaardeerd behalve als het om coronaregels gaat. Het is de vraag in hoeverre dit tolerante beeld nog waar is door het rechtsextremisme en jongeren met conservatieve denkbeelden. Daarnaast lijkt er een verschil te zijn in tolerantie in de grensregio en de Randstad. Stereotypen van na de Tweede Wereldoorlog zijn grotendeels verdwenen. Ook het stereotype dat Duitsland alleen maar uit conservatieve mensen bestaat, klopt niet. Het is net zo goed een divers land. Duitsers hebben geen negatieve stereotypen over Nederland. Ze weten relatief weinig over dit land. Dat Duitsland als een goedkoop land wordt gezien is nog steeds waar. De Duitse taal wordt als hard gezien en het Nederlands is grappig. Het Engels gaat meer overheersen. Er mag meer onderwijs gegeven worden in de buurtaal in de grensregio. Verder wordt Nederland niet als een drugsland gezien. Stereotyperingen die al bestonden werden ineens zichtbaarder.

De voorgaande vragen maken het nu mogelijk de hoofdvraag '*In hoeverre heeft de coronapandemie invloed gehad op de perceptie van en interactie tussen Duitsers en Nederlanders in het Nederlands-Duitse grensgebied?*' te beantwoorden.

De perceptie over het buurland was al positief en dit is hetzelfde gebleven of in sommige gevallen zelfs verbeterd. Er was tijdelijk minder uitwisseling maar dat herstelt zich weer. Er is genoeg veerkracht. Grensverkeer werd zoveel mogelijk in stand gehouden. Zolang de regels in het andere land gerespecteerd werden, was het geen probleem om de grens over te steken. Pas als Nederlanders zich niet aan de regels hielden, kon nationaliteit een rol spelen bij angst voor besmetting. *Othering* was vooral zichtbaar bij de overheden die voor belemmerende regels

zorgen. Burgers gingen losser om met de regels. Ze gingen met hun gezonde verstand na wat wel en niet mogelijk was. Grote veranderingen en nieuwe kansen zijn uitgebleven. Eerder kan gesproken worden over kleine bijeffecten. Je zou corona ook meer als een leermoment kunnen zien want het is gebleken dat de regio niet goed genoeg voorbereid was op een pandemie. Hernieuwd bewustzijn was nodig om te zien dat er nog een grens bestond. Verder kan gezegd worden dat bepaalde vooroordelen duidelijk bevestigd werden, over de waarheid van andere nationale typeringen zijn de meningen verdeeld. Verschillen tussen de landen werden zichtbaarder door corona.

Ten slotte kan gezegd worden dat dit onderzoek in de gedachte van *critical geopolitics* aantoont dat iedereen een eigen kijk heeft op het grensgebied. Er was niet één definitieve mening te vinden die alles omvat. Eerder is er sprake van een diversiteit aan aspecten en percepties die samen de kijk op het grensland vormen. Corona heeft laten zien hoe snel deze visie kan veranderen. Het is geen vaststaand gegeven.

5.2.1 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Het feit dat dit onderzoek uitgevoerd moest worden, betekent dat er nog veel kennis over de ander ontbreekt. Ten minste bij mij en ongetwijfeld ook bij een hoop anderen. Bepaalde vooronderstellingen die je als vanzelfsprekend ziet, blijken toch genuanceerder te liggen als er dieper op in wordt gegaan. Je zou het liefst hebben *‘dat deze problemen, de vragen die op je briefje staan, dat die niet meer gesteld moeten worden’* (Berens, 2022). Hier is vervolgonderzoek voor nodig. Het zou goed zijn als er in onderzoek naar nationale representaties in het grensgebied meer en een diversere groep mensen ondervraagd wordt naar hun mening op verschillende locaties. Onderzoek specifiek naar de invloed van corona zal dan wel binnen een jaar plaats moeten vinden omdat mensen op latere tijdstippen een minder helder beeld hebben over de gebeurtenissen in coronatijd. De vragen die gaan over de stereotypes zouden bijvoorbeeld over 10 jaar weer gesteld kunnen worden. Dan kan er onderzocht worden of de perceptie is veranderd. Ook zou het een optie kunnen zijn om op andere plekken in Nederland en Duitsland onderzoek te verrichten. Waarschijnlijk zul je dan met andere meningen te maken krijgen. Als laatste resteren nog twee thema's waar te weinig data over verzameld zijn om een goed beeld te kunnen vormen. Ten eerste de conservatieve houding van Nederlandse jongeren ten aanzien van Duitsers. Er zou bekeken kunnen worden hoe groot dit probleem is, onder welke groepen dit voorkomt en wat de link is met rechtsextremisme. Ten tweede kan de rol die het onderwijs en de schoolboeken spelen in de beeldvorming nader onderzocht worden.

5.2.2 Aanbevelingen beleidsmakers

Uit de krantenartikelen en interviews blijkt dat regels die op landelijk niveau in Den Haag en Berlijn gemaakt worden, niet op elkaar zijn afgestemd. De hoofdsteden zien niet in hoe de dagelijkse realiteit er uitziet in de grensregio. Voor een toekomstige pandemie zou er nagedacht moeten worden hoe regels beter op elkaar afgestemd kunnen worden zodat niet één van beide landen hinder ondervindt van de regels in het andere land. Ook zou er binnen nationale regelgeving meer vrijheid moeten zijn voor lokale initiatieven. Nu blokkeren deze regels de samenwerking tussen beide landen te vaak. Wanneer projecten wel mogelijk zijn, is bureaucratie soms een oorzaak voor vertraging. Het invullen van formulieren kost dan veel tijd en geld. Wat betreft het onderwijs zou er nagedacht kunnen worden of het haalbaar is om in de grensregio's meer Duits of Nederlands als vreemde taal aan te bieden.

Daarnaast was het zo dat Nederlanders of andere Europeanen die niet in de grensstreek woonden, geen recht hadden op een vaccin in sommige Duitse plaatsen. Er werd gezegd dat het

vaccin mensen in het grensland beschermt en dat Duitsland niet heel Europa kan vaccineren. Dit is een vrij beperkte visie want je sluit mensen uit. Corona ga je tegen door iedereen te vaccineren, niet alleen mensen die in jouw regio wonen. Beter was het geweest als er op Europees niveau gezegd was wie recht heeft op vaccins zodat er één lijn getrokken wordt zodat er niet op elke plek andere regels gelden.

5.3 Beperkingen

De onderzoeker is zelf Nederlands en heeft de pandemie vanaf de Nederlandse zijde van de grensregio beleefd dus hij heeft niet volledig neutraal naar de krantenartikelen kunnen kijken. Het Nederlands is zijn moedertaal. Het Duits beheerst hij minder goed dan het Nederlands waardoor bepaalde woorden mogelijk niet goed zijn geïnterpreteerd. De subtiele betekenissen die woorden hebben, zullen soms niet geheel begrepen zijn. Ook was het lastiger om in het Duits een interview te houden. Daarnaast maken de gekozen artikelen deel uit van een kleine steekproef. Mogelijk is het beeld dat geschetst wordt niet representatief voor het algehele discours dat beide landen over elkaar hebben. Er kan gezegd worden dat de percepties in het licht van corona onderzocht zijn. Dit heeft er voor gezorgd dat er op een eenzijdige manier is gekeken naar de percepties. Er is met name op één thema gefocust terwijl er veel meer thema's zijn waar Nederland en Duitsland een gezamenlijk discours over vormen. Nu lijkt het alsof beide landen zich voornamelijk met corona bezig hebben gehouden. Corona is een tijdelijk fenomeen wat tot gevolg heeft dat bepaalde percepties tijdsgebonden zijn. Niet alle percepties zijn dus te extrapoleren naar de toekomst. Een perceptie die in corona tijd dominant was, hoeft over een jaar niet meer relevant te zijn. Aan de andere kant zullen er percepties zijn die er vóór corona al waren en die tijdens corona aan het licht zijn gekomen. Bepaalde percepties zullen ook na corona dominant blijven. Als laatste kan gezegd worden dat de tijdsspanne van de artikelen lang is. Hierdoor verschillen de percepties zelfs mogelijk binnen de genomen tijdsspanne. Als gevolg zijn de Duitse en Nederlandse artikelen minder goed te vergelijken omdat je artikelen uit verschillende periodes tegen elkaar afzet. Helaas waren er te weinig artikelen om bijvoorbeeld de data van twee maanden te analyseren.

Wat betreft de interviews kan er gezegd worden dat de acht geïnterviewden gelijke achtergrondkenmerken hebben. Ze zijn allemaal blank en hebben een Westerse achtergrond. Veelal zijn ze hoog opgeleid. Dit geeft minder diversiteit. De meeste interviews zijn geregeld via organisaties die makkelijk digitaal benaderbaar zijn. Het risico is dat je hierdoor minder snel in contact komt met mensen die je niet via een organisatie kunt benaderen. De mening van mensen met een andere achtergrond blijft hierdoor buiten beschouwing.

Het nadeel van de enquête is dat de steekproef niet random is en 60 respondenten is vrij weinig. Ook is het merendeel van de responsen afkomstig uit Nijmegen en Kleve waardoor er geen ruimtelijke spreiding is van ingevulde enquêtes over de hele regio. De resultaten kunnen dus niet generaliseerd worden naar de gehele bevolking van het grensgebied.

Dankwoord

Ik wil mijn scriptiebegeleider Olivier Thomas Kramsch hartelijk bedanken voor de goede begeleiding en het vertrouwen dat u in me had. Ook wil ik Fabian Baier bedanken die ik mocht interviewen en die de krant de WAZ voor mij ter beschikking stelde. Veel dank aan Jonas Bijlsma, Andrea Kools, Reinhard Berens, Anne Peimann, Dietmar Cornelissen, Freek Diersen, Marijke van den Berg & Gienne te Gronde voor de zeer waardevolle informatie die jullie mij gegeven hebben tijdens de interviews. Ook dank aan de anonieme respondenten die de tijd hebben genomen om de enquête in te vullen. En ten slotte dank aan mijn vader en Alina die mijn Duitse teksten hebben aangepast. Zonder al deze hulp was het niet mogelijk geweest deze studie uit te voeren.

Literatuurlijst

- Anderson, K.T. & Holloway, J. (2018). Discourse analysis as theory, method, and epistemology in studies of education policy. *Journal of Education Policy*. 35(2). 188-221. [10.1080/02680939.2018.1552992](https://doi.org/10.1080/02680939.2018.1552992)
- Arends, L. (2012). *Sociale cohesie in Kranenburg*
- Baier, F. (2022). Persoonlijke communicatie
- Bauder, H. (2011). Toward a Critical Geography of the Border: Engaging the Dialectic of Practice and Meaning. *Annals of the Association of American Geographers*. 101(5). 1126-1139. <https://doi.org/10.1080/00045608.2011.577356>
- Berens, R. (2022). Persoonlijke communicatie
- Bijlsma, J. (2022). Persoonlijke communicatie
- Boesveld, J. (28 januari, 2022). De Gelderlander. *Boosterchaos: geprikt met Janssen? Dan heb je in Duitsland nu een probleem*
- Borgerink, R. (18 december, 2021). RTV Oost. *Nederlanders de grens over voor boosterprik in Ahaus: "Zodat ik op wintersport kan"*
- Butler, J. (1997). *Excitable Speech. A Politics of the Performance*. London: Routledge
- Cornelissen, D. (2022). Persoonlijke communicatie
- Diersen, F. (2022). Persoonlijke communicatie
- Engel, G. (10 januari, 2022). ARD. *Niederländischer Premier Rutte Mit Schrammen in die vierte Amtszeit. Geraadpleegd van <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/niederlande-rutte-vereidigung-101.html> op 30-5-2022*
- Ferdoush, A. (2017). Seeing Borders Through the Lens of Structuration: A Theoretical Framework. *Geopolitics*. 23(1). 180-200. <https://doi.org/10.1080/14650045.2017.1341406>
- Foucault, M. (1973). *The Order of Things*. Vintage: New York
- Foucault, M. ((2001) (1966)). *The Order of Things: Archeology of the Human Sciences*. London: Routledge.
- Gielis, R. (2011). The value of single-site ethnography in the global era: studying transnational experiences in the migrant house. *Area*. 43(3). 257-263. <https://doi.org/10.1111/j.1475-4762.2011.01020.x>
- Gladel, R. (2022). Helpster. 'Holland in Not' – die Redewendung. Geraadpleegd van <https://www.helpster.de/holland-in-not-die-redewendung> op 26-3-2022
- Haggeman, H. (2 juni, 2022). *Sluiten van grenzen damde corona niet in*
- Hall, S. (1997a). 'Introduction' in *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. 1-11. Sage: London

- Hall, S. (1997b). 'The Work of Representation' in Representation: Cultural Representations and Signifying Practices. 13-74. Sage: London
- Harvey, D. 1972. Revolutionary and counterrevolutionary theory in geography and the problem of ghetto formation. *Antipode* 4 (2). 1–13.
- Hesse, M. (26 oktober, 2021). WAZ. *Diskussion in Holland: Maskenpflicht ist das geringste Opfer*
- Van Houtum, H. & Gielis, R. (2006). Elastic migration: the case of Dutch – Short-distance transmigrants in Belgian and German borderlands. *Tijdschrift voor sociale en economische geografie*. 97(2). 195-202
- Van Huet, B. (28 december, 2021). De Gelderlander. *Ambassadeur Duitsland lovend over Nederland: 'Jullie hebben een zeldzaam goed imago'*
- Inglis, D. and Thorpe, C. (2018). *An Invitation to Social Theory*, Cambridge: Polity Press. Chapter 8: 'Structuralist and Post-Structuralist Paradigms'
- Johnson, J., Bottorff, J., Browne, A., Grewal, S., Hilton, B., & Clarke, H. (2004). Othering and being othered in the context of health care services. *Health Communication*, 16(2), 253–271.
10.1207/S15327027HC1602_7
- Klopper, B. (12 januari, 2022). De Telegraaf. *Nederlanders helpen Kleve; Duitse ondernemer: 'Jullie lockdown is booster voor onze omzet'*
- Kools, A. (2022). Persoonlijke communicatie
- Korzilius, H. (2008). De kern van survey-onderzoek. Van Gorcum: Assen.
- Lodahl, H., Pavetic, B., Esch, A. (22 december 2021). Rheinische Post. *Corona-Lockdown im Nachbarland: Niederländer kommen zum Düsseldorfer Weihnachtsmarkt*
- Megoran, N. (2004). The critical geopolitics of the Uzbekistan–Kyrgyzstan Ferghana Valley boundary dispute, 1999–2000. *Political Geography*. 23. 731-764.
doi:10.1016/j.polgeo.2004.03.004
- Neumann, S. (2022). Europadorp. Geraadpleegd van <https://europadorp.nl/> op 28-5-2022
- Opilowska, E. (2021). The Covid-19 crisis: the end of a borderless Europe? *European Societies*. 23(1). 589-600. <https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1833065>
- Oversteegen, M. (19 april 2021a). Rheinische Post. *Corona: Holland fremdelt weiter mit der Maske*
- Oversteegen, M. (12 april, 2021b). Rheinische Post. *Händler vermissen die Niederländer*
- Peimann, A. (2022). Persoonlijke communicatie
- RTV Oost. (6 november, 2021). Zijn boodschappen en brandstof goedkoper in Duitsland? Wij zochten het uit! Geraadpleegd van <https://www.rtvoost.nl/nieuws/2025319/zijn-boodschappen-en-brandstof-goedkoper-in-duitsland-wij-zochten-het-uit> op 21-6-2022
- Simonsen, K. (2007). 'Practice, Spatiality and Embodied Emotions: An outline of a Geography of Practice'. *Human Affairs*. 17. 168-181

Spierings, B. & Van der Velde, M. (2008). Shopping, borders and unfamiliarity: consumer mobility in Europe. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. 99(4). 497–505.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9663.2008.00484.x>

Reddit. (2021). r/thenetherlands. Hello neighbors! What is your opinion about Germany and Germans? Geraadpleegd van https://www.reddit.com/r/thenetherlands/comments/p44s0w/hello_neighbors_what_is_your_opinion_about/ op 5-4-2022

Schneider, M. (17 juli 2021). ARD. Nach Anschlag auf Reporter Werden die Niederlande zum Narco-Staat? Geraadpleegd van <https://www.tagesschau.de/ausland/europa/anschlag-kriminalreporter-niederlande-105.html> op 30-5-2022

Strüver, A. (2004). 'Everyone Creates One's Own Borders': The Dutch–German Borderland as Representation. *Geopolitics*. 9(3). 627-648. 10.1080/14650040490478710

Strüver, A. (2005a). Spheres of transnationalism within the European union: On open doors, thresholds and drawbridges along the Dutch–German border. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. 31(2). 323-343. <https://doi.org/10.1080/1369183042000339954>

Strüver, A. (2005b). *Stories of the 'boring other'. The Dutch-German Borderscape in People's minds*. LIT Verlag: Münster

Twitter. (2022). Geraadpleegd van: https://twitter.com/search?q=duitsland&src=typeahead_click op 5-4-2022

Van der Velde, M., Sijtsma, D., Goossens, M., Maartense, B. (2021). The Dutch–German Border: Open in Times of Coronavirus Lockdowns. *Borders in Globalization Review*. 2(2). 149-153.
<https://doi.org/10.18357/bigr22202120205>

Vennix, J. (2019). *Research methodology. An introduction to scientific thinking and practice*. Pearson

Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2010). *Designing a research project*. Vierde editie. Den Haag: Lemma

VVV Winterswijk. (2022). *Persoonlijke communicatie*

Bijlage 1: Enquêtes

1.1 Nederlandse Enquête

Beste deelnemer,

Fijn dat u mee wilt doen aan deze enquête in het kader van mijn bachelorthesis. Mijn naam is Caspar Kroonenberghs en ik doe onderzoek naar de mening die Nederlanders en Duitsers in de grensstreek hebben over hun buurland. Ik ben 3^e jaars student Geografie, Planologie en Milieu aan de Radboud Universiteit te Nijmegen. Het invullen van de enquête zal ongeveer 10 minuten duren en bestaat uit 33 vragen. Deelname is geheel vrijwillig en anoniem. Afzien van deelname is op elk moment mogelijk zonder opgave van redenen. De resultaten zullen uitsluitend gebruikt worden voor mijn bachelorthesis. Alvast bedankt voor uw participatie!

Als u vragen heeft over het onderzoek, kunt u gerust een mail sturen naar caspar.kroonenberghs@ru.nl

Als eerste zullen er enkele persoonsgegevens gevraagd worden. Daarna volgen enkele vragen over de invloed van de coronapandemie op inwoners van het grensland. Ten slotte resteren er enkele vragen over de algemene kijk op Duitsland.

Omcirkel alstublieft het antwoord dat het meest op u van toepassing is.

Persoonsgegevens

In welke leeftijdsgroep valt u?

10-19 / 20-29 / 30-39 / 40-49 / 50-59 / 60-69 / 70-79 / 80+ jaar

Hoe identificeert u zich?

man / vrouw / anders

Wat is uw hoogst genoten opleidingsniveau?

WO – HBO – VWO – HAVO - VMBO – basisonderwijs – anders – wil ik niet zeggen

Wat is uw nationaliteit?

Nederlands – Duits – Nederlands en Duits – anders

Waar bent u woonachtig?

Nederland – Duitsland – Nederland en Duitsland

Hoe vaak stak u de grens over het afgelopen jaar?

dagelijks – meerdere keren per week – meerdere keren per maand – 1 keer per 2 maanden - 1 keer per half jaar – 1 keer per jaar – nooit

Om welke reden(en) bezocht u Duitsland? Er zijn meerdere opties mogelijk.

Winkelen / horeca bezoeken / familie bezoeken / sport / stad of dorp bezoeken / werk / tanken / culturele activiteit / medische redenen / anders / ik bezocht Duitsland niet / wil ik niet zeggen

Invloed corona in het grensland

Corona heeft een grote invloed gehad op het dagelijks leven in het Nederlands-Duitse grensgebied. Zo werd het door de overheden ontraden om naar Duitsland te reizen en verschillen in regels tussen beide landen zorgden voor extreme drukte of juist rust op sommige plekken. De volgende vragen gaan over de impact die de maatregelen op u hebben gehad.

Bent u het eens met de volgende stellingen?

Stelling: ‘Door de coronamaatregelen in Duitsland was het voor mij in bepaalde periodes in het afgelopen jaar niet mogelijk om naar Duitsland te gaan’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘Ik zag het oversteken van de grens het afgelopen jaar als een barrière’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘De coronaregels die in Duitsland golden, zorgden ervoor dat ik activiteiten die ik normaal in Duitsland uitvoer, niet kon uitvoeren het afgelopen jaar’.

Ja/nee

Zo ja, om welke activiteiten die u niet kon uitvoeren ging het? Zo nee, dan kunt u door naar de volgende vraag.

Winkelen / horeca bezoeken / familie bezoeken / sport / stad of dorp bezoeken / werk / tanken / culturele activiteit / medische redenen / anders / wil ik niet zeggen

Stelling: ‘Door corona ben ik het afgelopen jaar minder vaak naar Duitsland gegaan in vergelijking met een jaar voorafgaand aan de pandemie’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘Tijdens de pandemie was ik bang dat Duitsers die een bezoek brachten aan Nederland, mij zouden besmetten met corona’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘Tijdens de pandemie was ik bang dat Duitsers die een bezoek brachten aan Nederland mijn eigen landgenoten zouden besmetten met corona’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘Een inwoner van Duitsland zie ik als een volledig gelijk persoon als mezelf’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘Ik vond het geen probleem als Duitsers mijn woonplaats bezochten het afgelopen jaar’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: ‘Ik voelde me de afgelopen twee jaar welkom in Duitsland’.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Heeft corona ervoor gezorgd dat u nieuwe dingen in Duitsland hebt ontdekt die u waarschijnlijk niet had ontdekt zonder corona?

Ja/nee

Zo ja, welke nieuwe dingen heeft u in Duitsland ontdekt? Meerdere opties zijn mogelijk.

Zo nee, dan kunt u door naar de volgende vraag.

Natuurgebieden / steden & dorpen / horeca gelegenheid / bioscoop / kapper / Duitse cultuur & geschiedenis / Duitse taal / bepaalde gewoontes / anders

In hoeverre heeft corona het algemene beeld dat u heeft van Duitsland beïnvloed?

Veel negatiever – negatiever – hetzelfde gebleven – positiever – veel positiever – weet ik niet

De kijk op het buurland

Nu volgen enkele vragen die niet specifiek over het grensland gaan. In hoeverre bent u het eens met de volgende stellingen?

Stelling: 'Door corona ben ik het 'Nederlander zijn' meer gaan waarderen'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'In de media is voldoende aandacht voor Duitsland'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'In het Nederlandse onderwijs wordt een juist beeld verkondigd over Duitsland'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'Politieke beslissingen die in Duitsland genomen worden, hebben invloed op mijn dagelijks leven'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'Het is voor mij van belang dat inwoners van beide landen elkaars taal goed spreken'

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stereotypen

In de media en in gesprekken met mensen komen regelmatig verschillende stereotypen naar voren over Duitsland. In hoeverre vindt u dat deze stereotypen waar zijn?

Stelling: 'Duitsers zijn plichtsgetrouw'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'Duitsers zijn voorzichtiger dan Nederlanders'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'In Duitsland waren de coronamaatregelen te streng de afgelopen twee jaar'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'De Duitse taal heeft een stoffig imago'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'Duitsland is een goedkoop land'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Stelling: 'Ik verblijf graag in Duitsland'.

Helemaal mee oneens – mee oneens – neutraal – mee eens – helemaal mee eens – weet ik niet

Einde van deze enquête.

Opmerkingen

Heeft u verder nog opmerkingen over het onderwerp van deze enquête?

Heeft u verder nog opmerkingen over de enquête zelf of bepaalde vragen?

Als u nog vragen heeft over deze enquête, stuur dan gerust een mail naar caspar.kroonenberghs@ru.nl

Nogmaals bedankt voor het invullen van de enquête. De resultaten zullen verwerkt worden in de bachelor thesis. Als alles goed verloopt is de thesis aan het einde van de zomer te raadplegen in de Scriptie Repository van de Radboud Universiteit via de volgende link:

(<https://theses.ubn.ru.nl/handle/123456789/31/browse?value=Bachelor+Geografie%2C+Planologie+en+Milieu&type=curriculum>).

1.2 Duitse enquête

Sehr geehrte(r) Teilnehmer(in),

schön, dass Sie teilnehmen wollen an dieser Umfrage im Rahmen von meiner Bachelorarbeit. Mein Name ist Caspar Kroonenberghs und ich untersuche die Meinung der Niederländer und Deutschen in der Grenzregion über ihr Nachbarland. Ich studiere Geographie, Planung und Umwelt an der Radboud Universität in Nimwegen. Ich bin in meinem dritten Jahr. Das Ausfüllen dieser Umfrage wird ungefähr 10 Minuten dauern und besteht aus 34 Fragen. Die Teilnahme ist völlig freiwillig und anonym. Es ist in jedem Augenblick möglich die Teilnahme zu beenden, ohne einen Grund nennen zu müssen. Die Resultate dieser Umfrage werden ausschließlich für meine Bachelorarbeit genutzt. Vielen Dank für Ihre Teilnahme!

Wenn sie noch Fragen haben über die Arbeit, können Sie mir ruhig eine Mail schicken an caspar.kroonenberghs@ru.nl

Zuerst werden einige Personalien abgefragt. Anschließend folgen einige Fragen über den Einfluss der Pandemie auf Einwohner des Grenzlands. Schließlich bekommen Sie Fragen übrig den allgemeine Blick auf die Niederlande.

Bitte umkreisen Sie die Antwort, die am besten auf Sie zutrifft.

Personalien

Was ist Ihre Altersgruppe?

10-19 / 20-29 / 30-39 / 40-49 / 50-59 / 60-69 / 70-79 / 80+ Jahre

Wie identifizieren Sie sich?

Mann / Frau / divers

Was ist Ihre höchst genossene Bildung?

Universität – Fachhochschule – Gymnasium – Realschule – Hauptschule – Grundschule – anders
– kein Angabe

Was ist Ihre Nationalität?

Niederländisch – Deutsch – Niederländisch und Deutsch – anders

Wo sind Sie ansässig?

Niederlande – Deutschland – Niederlande und Deutschland

Wie oft haben Sie die Grenze letztes Jahr überquert?

Täglich – mehrere Male pro Woche – mehrere Male pro Monat – 1 Mal in 2 Monaten - 1 Mal in 6 Monaten – 1 Mal pro Jahr – nie

Auf welchem Grund haben Sie die Niederlande besucht? Mehrere Optionen sind möglich.

Einkäufe machen / Gastronomie besuchen / Familie besuchen / Sport treiben / Stadt oder Dorf besuchen / Arbeit / Tanken / Kulturelle Aktivität / Medizinische Gründe / Anders / Ich habe die Niederlande nicht besucht / Kein Angabe

Einfluss von Corona im Grenzland

Das Coronavirus hat einen großen Einfluss gehabt auf dem Alltag in dem Niederländisch-Deutschen Grenzgebiet. Zum Beispiel wurde es durch die Behörden abgeraten in die Niederlande zu reisen und die Regeln in beide Ländern sorgten für extreme Andrang oder Ruhe an manchen Stellen. Die nächsten Fragen handeln von der Wirkung, die die Maßnahmen auf Sie gehabt haben.

Sind Sie einverstanden mit den nächsten Aussagen?

Aussage: ‘Durch die Coronamaßnahmen in den Niederlanden war es für mich in bestimmten Zeiträumen im vergangenen Jahr nicht möglich in die Niederlande zu reisen.’

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: ‘Ich habe das Überqueren der Grenze wie eine Barriere gesehen vergangenes Jahr.’

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: ‘Die Coronamaßnahmen, die in den Niederlande galten, haben dafür gesorgt, dass ich Aktivitäten, die ich normalerweise in den Niederlande ausführte, vergangenes Jahr nicht ausführen konnte.’

Ja/ nein

Falls bei der vorigen Frage ja angegeben wurde, um welche Aktivitäten handelte es sich? Mehrere Antworten sind möglich. Falls nein, bitte beantworten Sie die folgende Frage.

Einkäufe machen / Gastronomie besuchen / Familie besuchen / Sport treiben / Stadt oder Dorf besuchen / Arbeit / Tanken / Kulturelle Aktivität / Medizinische Gründe / Anders / Will ich nicht sagen

Aussage: 'Durch Corona bin ich vergangenes Jahr weniger oft in die Niederlande gefahren im Vergleich mit einem Jahr vorangehend der Pandemie.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden–
Weiß ich nicht

Aussage: 'Während der Pandemie fürchtete ich, dass Niederländer die Deutschland besuchten, mich infizieren würden mit dem Coronavirus.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden–
Weiß ich nicht

Aussage: 'Während der Pandemie fürchtete ich, dass Niederländer die Deutschland besuchten, einen Landsmann infizieren würden mit dem Coronavirus.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden–
Weiß ich nicht

Aussage: 'Einen Einwohner der Niederlande sehe ich wie eine völlig gleiche Person wie mich selbst.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden–
Weiß ich nicht

Aussage: 'Es war kein Problem, wenn Niederländer mein Wohnort besuchten letztes Jahr.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden–
Weiß ich nicht

Aussage: 'Ich fühlte mich die zwei vergangenen Jahre willkommen in den Niederlande.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden–
Weiß ich nicht

Hat Corona dafür gesorgt, dass Sie neue Sachen in den Niederlande entdeckt haben, die Sie wahrscheinlich nicht entdeckt hätten ohne Corona?

Ja/nein

Falls bei der vorigen Frage ja angegeben wurde: welche neue Sachen haben Sie in den Niederlande entdeckt? Mehrere Optionen sind möglich.

Falls nein, bitte beantworten Sie die folgende Frage.

Naturgebieten / Dörfer & Städte / Gastronomie / Kino / Friseur / Niederländische Kultur & Geschichte / Niederländische Sprache / Bestimmte Gewohnheiten / Anders

Inwieweit hat Corona das allgemeine Bild, das Sie über den Niederlande haben beeinflusst?

Sehr negativ – negativ – neutral – positiv – sehr positiv – Weiß ich nicht

Der Blick auf die Niederlande

Jetzt folgen einige Fragen, die nicht spezifisch vom Grenzland handeln. Inwieweit sind Sie einverstanden mit den nächsten Aussagen?

Aussage: ‘Durch Corona schätze ich ‘das Deutsch sein‘ mehr als früher.’

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: ‘In den Medien ist genug Aufmerksamkeit auf die Niederlande gerichtet.’

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: ‘Im deutschen Unterricht wird ein gutes Bild über die Niederlande vermittelt.’

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: ‘Politische Entscheidungen, die in den Niederlanden getroffen werden, beeinflussen meinen Alltag.’

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: ‘Es ist für mich wichtig, dass Einwohner beider Länder die gegenseitige Sprache gut sprechen’.

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Stereotypen

In den Medien und in Gesprächen mit Leuten sind regelmäßig verschiedene Stereotypen zu sehen über die Niederlande. Inwieweit finden Sie, dass diese Stereotypen stimmen?

Aussage: 'Niederländer lieben Freiheit.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: 'Die Niederlande sind ein tolerantes Land.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: 'Niederländer sind geizig.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: 'Niederländer sind locker im Umgang miteinander.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: 'Niederländer befolgten die Coronaregeln nicht vergangenes Jahr.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: 'Die Niederlande werden ein Narcostaat.' (Ein Staat der dominiert wird durch Drogenhandel).

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Aussage: 'Ich halte mich gern auf in den Niederlande.'

Gar nicht einverstanden – nicht einverstanden – neutral – einverstanden – völlig einverstanden – Weiß ich nicht

Ende dieser Umfrage.

Bemerkungen

Haben Sie noch weitere Bemerkungen über das Thema dieser Umfrage?

Haben Sie noch weitere Bemerkungen über die Umfrage oder bestimmte Fragen?

Wenn Sie noch Fragen haben, können Sie mir ruhig eine Mail schicken an caspar.kroonenberghs@ru.nl

Nochmals vielen Dank für Ihre Teilnahme. Die Resultate werden verarbeitet in der Bachelorarbeit. Wenn alles gut verläuft ist die Arbeit zugänglich in der 'Scriptie Repository' der Radboud Universität über den folgenden Link:

(<https://theses.ubn.ru.nl/handle/123456789/31/browse?value=Bachelor+Geografie%2C+Planologie+en+Milieu&type=curriculum>).